

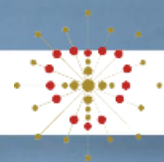
Inga Harsem

Kari Jordheim

DIAKONHJEMMET HØGSKOLE

RAPPORT 2011 / 7

STØRST AV ALT

TROSOPPLERING I DEN NORSKE KIRKE

Livstolkning og Livsmestring

Et hefte til inspirasjon i trosopplæringsarbeid!

Livstolkning og Livsmestring

Et hefte til inspirasjon i trosopplæringsarbeid!

Av Inga Harsem og Kari Jordheim

Denne rapporten er utgitt av
Diakonhjemmet Høgskole
Postboks 184, Vinderen
N-0319 Oslo
<http://www.diaconhjemmet.no>

Utviklet med støtte fra Størst av alt - trosopplæring i Den norske kirke.

Kan også lastes ned fra
www.diaconhjemmet.no

www.storstavalt.no

Rapport: 2011/7

ISBN: 978-82-8048-101-6
ISBN: 978-82-8048-102-3 (elektronisk utgave)

Omslag
Aud Gloppen, Blæst Design

Foto
Marianne Jordheim Leirvik
Inga Harsem
Diakonhjemmet Høgskole

Opphavsrettigheter
Forfatterne har opphavsrettighetene til rapporten.
Nedlasting for privat bruk er tillatt.
Mangfoldiggjøring, videresalg av deler eller hele rapporten er ikke tillatt uten avtale med forfatterne eller Kopinor.

Innhold

Innhold.....	3
DEL I.....	4
1. Innledning.....	4
2. Livstolkning og Livsmestring.....	10
3. Å vokse opp i Norge	19
4. Hvordan skal vi arbeide med livstolkning og livsmestring i trosopplæringsammenheng?	31
DEL II.....	52
5. Stemmer fra kirken	52
6. Idéer fra www.storstavalt.no -databasen.....	62
7. Litteratur vi har brukt i heftet og tips til videre lesning.....	71
Avslutning.....	76

DEL I

1. Innledning

I dette heftet skal vi sette fokus på et av de sentrale uttrykkene i trosopplæringens målsetting, nemlig uttrykket å "bidra til kristen livstolkning og livsmestring". I plandokumentet, *Gud gir – vi deler*, er formålet i sin helhet beskrevet slik:

Plan for trosopplæring i Den norske kirke har som formål å bidra til en systematisk og sammenhengende trosopplæring som

- Vekker og styrker kristen tro
- Gir kjennskap til den treenige Gud
- Bidrar til kristen livstolkning og livsmestring
- Utfordrer til engasjement og deltakelse i kirke og samfunnsliv

for alle døpte i alderen 0-18 år, uavhengig av funksjonsevne

(Kirkerådet 2010:4).

Videre i planen blir livstolkning og livsmestring omtalt som aspekter ved trosopplæringens innhold, og begrepene blir forklart på følgende måte:

Kristen livstolkning innebærer å forstå seg selv og tilværelsen i lys av relasjonen til Gud, seg selv, andre mennesker og i forhold til resten av skaperverket. Dette kan gi utrustning til å leve livet i hverdag og høytid, i sorg og glede, i krise og oppbrudd, alene og i fellesskap. Livsmestring handler om å kunne møte livet i gode og onde dager. Å ha tro på egne ressurser og håp for framtida. Å være skapt og elsket av Gud gir grunnlag for et slikt håp (Kirkerådet 2010:14).

Plandokumentet beskriver *Livstolkning og livsmestring* som et av de tre hovedaspektene ved trosopplæringens innhold sammen med *Kirkens tro og tradisjon* og *Kristen tro i praksis*. I planen uttales det at disse tre aspektene står i et dynamisk forhold til hverandre og påvirker hverandre gjensidig. På sidene 16 og 17 i plandokumentet er det en omfattende oversikt over målsettingene for hvert av disse aspektene og obligatoriske hovedtemaer i en systematisk trosopplæring. Det er nyttig å studere denne oversikten i arbeidet med forståelsen av begrepene.

Selv om begrepene livstolkning og livsmestring ofte opptrer som et ordpar i planen og henger tett sammen, ønsker vi i dette heftet å ha et spesielt fokus på livsmestringsperspektivet fordi det i andre sammenhenger er blitt skrevet og sagt mer om hvordan barnet skal kunne forstå og tolke livet sitt og virkeligheten sin i lys av troen på den treenige Gud.

Vårt utgangspunkt i dette heftet er også knyttet til den diakonale rammen som omgir trosopplæringen. Trosopplæring er mer enn kunnskapsformidling, noe allerede dokumentene som ligger til grunn for reformen understreker. I forløperen for dagens plan, Plan for dåpsopplæring i Den norske kirke fra 1992, brukes begreper som *livslæring* og *hjelp til å leve som kristen* (Kirkerådet 1992:8). Dette viser at man også tidligere har vært opptatt av at trosopplæring handler om noe mer enn bare ren kunnskapsformidling. Det handler også om å lære de dømte å leve livet som helhet i rammen av en kristen tro og et kristent fellesskap.

Begrepene livstolkning og livsmestring er begreper som på en særlig måte viser hvordan trosopplæring og diakoni henger sammen. Diakoni er kirkens omsorgstjeneste og blir i Plan for diakoni i Den norske kirke definert som "evangeliet i handling som uttrykkes gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet" (Kirkerådet (2008:7). Det er sentralt i diakonien at mennesket er skapt av Gud med evne til relasjoner med Gud, andre mennesker og skaperverket, og det er en oppgave for diakonien å hjelpe mennesker til å utvikle seg og leve i disse relasjonene. I Plan for trosopplæring uttrykkes relasjonene på følgende måte:

Trosopplæring skal gi rom for å utvikle et trygt selvilde, etablere relasjoner, utfordre til tjeneste og til livsutfoldelse for hele mennesket(...) Alle har behov for å bli møtt med nestekjærlighet og omsorg i glede og sorg. Alle barn og unge skal bli sett og tatt vare på som de er(...)En diakonal trosopplæring skal se, tolke og handle i forhold til barns, unges og familiers livserfaringer (Kirkerådet 2010:30).

Dette heftet er ment som en inspirasjon og et innspill til videre arbeid med hva livstolkning og livsmestringsbegrepet egentlig innebærer for dere som arbeider

ute i feltet. Hvordan skal dette komme til uttrykk i det konkrete trosopplæringsarbeidet? I evalueringsrapporten til Hauglin fra 2008 viser det seg at påstanden om at målet med trosopplæring er å få livshjelp får et markant lavere gjennomsnittsskår i 2007 enn i 2004/2005. Forskerne spør hva en slik endring kan skyldes. I 2004/5 delte man prosjektene inn i tre ulike profiler; evangeliserende og opplæringsorientert profil, kirke- og fellesskapsorientert profil og livshjelpsorientert profil. Den livshjelpsorienterte profilen fikk den høyeste skåren i 2004/5. For forsøksprosjektene i 2007 framtrer bare to profiler og de er svakere enn i 2004/5. Den livshjelpsorienterte trosopplæringsprofilen er nærmest borte (Hauglin et al 2008:19). Dette kan rett og slett skyldes at det er kommet til nye prosjekter i denne perioden som har hatt andre fokus enn de første prosjektene. Det er også mulig at de første forsøksprosjektene ble valgt ut nettopp fordi de hadde begrepene livshjelp og livstolkning i sine formuleringer, og at det opplevdes sentralt som utvelgelseskriterium. En tredje mulighet er at det har skjedd endringer i holdningene underveis i perioden, og at målet om å gi barn og unge livshjelp rett og slett ikke skårer så høyt fordi det er vanskelig å vite hva det egentlig innebærer. Det er dessuten svært vanskelig, om ikke umulig, å måle dette, og i rapporteringene har man hatt behov for å kunne dokumentere effekt, antall og andre målbare resultat.

I heftet ønsker vi også å problematisere forholdet mellom tidsavgrensede og kontinuerlige tiltak. Trosopplæringen blir, ut fra dagens plan, i svært stor grad bygd opp rundt tidsavgrensede breddetiltak knyttet opp mot et årskull. Det gir grunn til å stille spørsmål om slike enkeltstående treff bidrar til livstolkning og livsmestring. Begge begrepene er uttrykk for prosesser og utvikling over tid.

Dette heftet består av både en teoretisk og en praktisk tilnærming til begrepene ved at vi presenterer noe teori og også har skrevet en del om metoder og praksis. Heftet er delt i to hoveddeler hvor Del I inneholder teori og metodisk tenkning, mens Del II inneholder en mer praktisk reflekterende tilnærming til stoffet. Her bruker vi stemmer fra kirkelandskapet, prosjektrapporter og utfordrer til refleksjon og diskusjon rundt noen sentrale tema.

Begrepene livstolkning og livsmestring blir drøftet i kapittel 2, med særlig vekt på mestringsperspektivet. Her presenteres noen teorier fra ulike fagsammenhenger som kan hjelpe oss til å forstå hvordan disse begrepene kan komme til uttrykk innenfor trosopplæringsssammenheng.

I kapittel 3 i heftet presenteres barna mer generelt. Hvem er det vi møter i trosopplæringsaktivitetene? Ivar Frønes sier i boken *Moderne barndom* at: barndom er et av de sosiale fenomen som best illustrerer kompleksiteten i sosiale og kulturelle fenomener fordi begrepet refererer til mange og ulike forhold og ulike teorier ser barndommen fra ulike perspektiv (Frønes 2007:12). Hva kjennetegner barndom i det norske samfunn i dag?

I kapittel 4 vil vi også bruke forskning knyttet til barn for å sette fokus på hvilke redskaper vi kan ta med oss inn i arbeidet med livstolkning og livsmestring. Her vil vi også hente inn erfaringer fra arbeid med barn i ulike sammenhenger, og spesielt sette fokus på kommunikasjon med barn gjennom samtale og dialog. Videre vil vi presentere erfaringer fra den såkalte resiliensforskningen som vi mener kan hjelpe oss å møte barn som sliter med å tilpasse seg en formidlingssituasjon. I dette kapittelet vil vi også presentere noen redskaper knyttet til pedagogiske teorier som vi håper kan gi hjelp til dere som står midt i arbeidet og trenger noen flere innspill og teoretiske begrunnelser for det dere gjør.

Del II er en mer praktisk del, og her kommer kapittel 5 og 6 pluss en utfyllende litteraturliste i kapittel 7.

Kapittel 5 inneholder ulike erfaringer og stemmer fra arbeidet med trosopplæring i kirken. I forbindelse med vårt forskningsprosjekt har ca. 50 menigheter blitt spurt om å svare på noen spørsmål relatert til temaet for dette heftet. Disse menighetene ble plukket ut fra databasen til *Størst av alt* med bakgrunn i deres uttalte målsetning om å bidra til barn og unges livstolkning og livsmestring. 25 trosopplærere responderte på undersøkelsen, og svarene gav oss et viktig innblikk i menigheters forståelse, valg av metoder og utfordringer knyttet til deres trosopplæringsarbeid. En del av svarene blir benyttet underveis i heftet og er trykt i blå skrift. Vi mener at disse stemmene er viktige uttrykk for refleksjoner i praksisfeltet. De blir brukt mer generelt og

knyttes ikke opp mot den konkrete menigheten eller aktiviteten, men vi oppfordrer dere til å bruke disse stemmene inn i deres diskusjoner og refleksjoner om sentrale tema.

I kapittel 6 presenteres noen prosjekt fra ulike steder i landet hvor livstolkning og livsmestring har vært særlig fokusert. Disse gir oss glimt av erfaringer som er gjort så langt i forhold til å praktisere en trosopplæring med fokus på livstolkning og livsmestring.

Til slutt i heftet har vi i kapittel 7 listet opp litteratur som vi henviser til gjennom heftet og som ellers ligger til grunn for forfatterens refleksjoner. Men vi har også tatt med tips til videre lesning for dere som arbeider med trosopplæring til daglig, og vi har listet opp en del nettadresser som kan være til hjelp i arbeidet.

Det er ønskelig at dette heftet både kan gi mer faglig påfyll, men også fungere som et studieopplegg. Studieopplegget er plassert som spørsmål underveis i hvert kapittel. Spørsmålene er tenkt brukt i grupper med flere trosopplæringsmedarbeidere sammen, men kan naturligvis også brukes individuelt som refleksjonsspørsmål i eget arbeid. I kapittel 5 oppmuntres leseren til å reflektere sammen med de utvalgte stemmene fra kirkelandskapet. Er det gjenkjennelse i de utsagnene som kommer, eller er dine erfaringer helt annerledes?

Underveis i hvert kapittel brukes det mange mindre overskrifter som er tenkt å lette lesingen og også fungere som stikkord for leseren. Disse kan forhåpentligvis gjøre det enklere å slå tilbake på enkeltemner man trenger innspill på.

Til slutt gjør vi oppmerksom på at gjennom heftet brukes begrepet barn i noen sammenhenger om hele aldersgruppa 0-18 år, mens det andre steder skilles mellom barn og ungdom, der ungdom er en beskrivelse av de eldre barna.

2. Livstolkning og Livsmestring

Livskompetanse

I bakgrunnsdokumentene for trosopplæringsreformen brukes både begrepet livstolkning og livsmestring i ulike sammenhenger. I NOU 2000:26 ... *til et åpent liv i tro og tillit*” brukes også begrepet livskompetanse som er et interessant begrep å ta med oss i denne sammenhengen. Det blir beskrevet på følgende måte:

Menneskelivet er fylt med utfordringer og kriser, det består av gode og onde dager, og alle vil møte både medgang og motgang. Barn og unge trenger oppdragelse og opplæring som gir livskompetanse – også til å møte de vanskelige dagene. Livskompetansen inneholder blant annet *mot og optimisme*, tro på egne ressurser og tro på framtiden. Til nødvendig livskompetanse hører også *håpet*, særlig i situasjoner hvor alt håp kan synes knust (NOU 2000:26:47).

Livskompetanse beskrives som noe barn og unge må få mulighet og anledning til å lære og utvikle fordi de vil trenge det i møtet med livets mange utfordringer - alene og i fellesskap med andre. I samme dokument understrekes det videre at barn og unge må utfordres på gode måter gjennom undervisning, praktiske oppgaver, samtale og lek - til selv å være aktive medmennesker i fellesskapet. Kirkens opplæring skal bidra til at barnet utvikler selvtillit, forståelse for andre, empati og toleranse, og det sies at barn og unge gjennom dåpsopplæring må få vite at det er bruk for det de kan bidra med av initiativ, kunnskaper, omsorg, aktiviteter og aktiv medvirkning. Dette gjelder både i familie og omgangskrets, i nærmiljøet og i internasjonalt perspektiv (NOU 2000:26:47).

Barn og unge skal møtes med respekt og omsorg, og de skal bli inkludert i kirkens store og små fellesskap, men de skal også få erfare at de gode fellesskapene preges av gjensidighet og ansvar for hverandre. Derfor må de på ulike måter bli utfordret til selv å bidra gjennom tjeneste og samfunnsengasjement. Barn og unge må få erfare at de er en del av både nærmiljøfellesskapet og det verdensvide fellesskapet, bli utfordret til å delta i internasjonale engasjement, vise solidaritet og være villig til å dele med

mennesker som lider. Dessuten er det viktig at trosopplæringen setter fokus på forvalteransvaret og utfordringene knyttet til vår livsstil og livsførsel i en større miljømessig sammenheng.

På mange måter kan man kanskje like gjerne snakke om trospraksis istedenfor trosopplæring. Ingen kan oppleve Guds kjærlighet hvis vi blir sittende uvirksomme med hendene i fanget. Dette gjelder i alle forhold, og det er sentralt at menighetene preges av en slik trospraksis.

Diskuter utsagnet:

“Vi må gjøre troen levende ved å gjøre troen.”

Barneperspektiv

Trosopplæringen bør ha et barneperspektiv, sies det, men hva betyr det? Et barneperspektiv kan omfatte det synet samfunnet har på barn i et mer historisk og kulturelt perspektiv. Man kan henvise til FNs barnerettigheter som en del av vårt lands lovverk, og man snakker da om barneperspektivet på et mer strukturelt nivå. Men barneperspektiv kan også innebære de voksnes forsøk på å se og forstå barnet, og prøve å finne ut hva som er best for et barn i en vanskelig livssituasjon for eksempel. Dette perspektivet praktiseres ofte av voksne som skal forholde seg til barn i ulike sammenhenger innenfor skole, barnevern osv. For det tredje kan barneperspektiv være å se en sak fra barnets synsvinkel; hva ser, opplever, føler barnet i denne situasjonen? Dette uttrykker en forståelse av barn og unge som enkeltindivider med rett til medvirkning og medbestemmelse i sitt eget liv. Et slikt perspektiv preger i økende grad samfunnets forståelse av oppvekst og oppdragelse. Vi bør etterstrebe et slikt aktørperspektiv i kirkens trosopplæringsarbeid selv om også de andre elementene kan være tilstede.

Den mer tradisjonelle tenkningen om barn som objekt for de voksnes oppdragelsesvirksomhet, utfordres av oppfatningen om at barn og unge er aktive deltakere i sin egen utviklingsprosess. Arbeidet med barns rettigheter er kanskje det sterkeste uttrykket for at samfunnet ønsker å ha et barneperspektiv, men i de senere årene kan vi se at også innenfor kirken har det skjedd en fokusendring i retning av å gjøre barn og unge til subjekt i teologisk arbeid. Å gjøre barn og unge til subjekt betyr å anerkjenne dem som mennesker fullt ut her og nå, ikke som noen som skal bli fullverdige når de en dag blir voksne. I en artikkel av Sturla Stålsett hvor han skriver om barneteologi, utfordrer han den tradisjonelle tenkningen i kirken og skriver følgende:

Å gjøre barn til subjekt fordrer vilje til oppgjør, til motstand og konflikt mot de krefter som usynliggjør barn og unge – enten det er gjennom idyllisering eller marginalisering (Stålsett i Johnsen 2007:33).

Trosopplæringsarbeidet trenger å ha et barneperspektiv for å kunne møte barna i deres hverdag med de oppgaver, utfordringer, gleder og sorger som de skal mestre.

Diskuter hvilke mekanismer kirken har brukt som har usynliggjort barn.

Hvordan kan vi ta et oppgjør med disse mekanismene?

Mestring

I dagligtalen brukes ordet livsmestring rett og slett om å klare seg, greie seg i møte med hverdagen og å få til noe. Livet er en kontinuerlig mestringsøvelse i den forstand at vi utvikler oss, tilpasser oss og lærer nye ferdigheter ettersom kravene til oss øker. Dette er generelle sider ved mestring, men begrepet brukes også når vi mennesker kommer i situasjoner som er så krevende at vi

får problemer med å mestre dem, eller når mennesker bryter helt sammen og rett og slett ikke mestrer situasjonen.

I faglitteraturen omtales mestring ofte som komplekse og uoversiktelige prosesser i menneskets liv, som den enkelte bruker for å gjenfinne meningen med livet. Den enkeltes evne til mestring er påvirket av faktorer som alder og kjønn, personlige forutsetninger og interesser, tidligere erfaringer, hvilken tilhørighet personen har til andre mennesker, til sosiale nettverk osv. Det som er avgjørende for hvordan man mestrer livets utfordringer er ifølge filosofen Antonovsky (Gjærum et al 1998) vår opplevelse av sammenheng. For å oppleve sammenheng i tilværelsen må man;

- Kunne forstå situasjonen
- Ha tro på at vi kan finne fram til løsninger
- Finne god mening i å forsøke å finne løsninger

Det å konstruere en sammenheng har gyldighet i alle kulturer, selv om innholdet i de tre elementene vil være farget av kulturelle og etniske forhold. Man må altså kunne *forstå* situasjonen man er i for å kunne *handle* i tråd med den aktuelle situasjonen. Den kognitive forståelsen varierer med alder og utviklingsnivå. Det vil derfor være en utfordring for de voksne å gi barna en forklaring på den situasjonen som har oppstått, slik at de har mulighet til å forstå ut fra sine forutsetninger. Man kjenner til mange situasjoner, for eksempel foreldres samlivsbrudd, hvor barn er blitt sittende igjen med skyldfølelse for noe de absolutt ikke har skyld i fordi ingen har hjulpet dem til å forstå situasjonen. Dette kan være vanskelig, men de voksne må tørre å gå inn i slike samtaler og bruke både kreativitet og tålmodighet.

”Det vesentlige er opplevelsen av kunne påvirke sitt eget liv, og det har allmenngyldig karakter,” sier Antonovsky.

Tenk igjennom og diskuter hva som gir deg selv opplevelsen av mestring. Kjenner du igjen de tre elementene til Antonovsky?

Hvordan kan barn og unge få denne opplevelsen av å kunne påvirke sitt eget liv?

Livstolkning

Hvordan kan vi ta med oss dette i en trosopplæringskontekst? Her kommer begrepet livstolkning også inn. Føringene i trosopplæringen er at barn og unge skal få hjelp til å sette sitt liv inn i en større sammenheng og kunne forstå seg selv og tilværelsen i lys av tro og livssyn.

Livstolkningen omfatter både kjennskap og tilhørighet til familie og slekt, kjennskap til og forståelse av egne evner og muligheter, kjennskap til og forståelse for nærmiljø og storsamfunn og kjennskap og tilhørighet til den sammenhengen som er enda større: Jordens tilblivelse og historie, historien om relasjonen mellom Gud og verden og forholdet mellom tid og evighet (NOU 2000:26:46).

Barn og unge må få hjelp til å se livet sitt som en viktig del av en større sammenheng. Å være sammen og gjøre ting sammen med andre er av stor betydning i trosopplæringsarbeidet. Dette kan skje i ulike kirkelige kontekster, gjerne i kirkerommet. Den kristne tro kan være med på å gi et perspektiv inn i arbeidet med å finne løsninger på utfordringer i livet. Den kristne tro bærer også i seg håpet om at det er mulig å skape endring og at man kan få begynne på nytt. Den kristne tro kan la barn og unge oppleve å få en himmel over livet sitt og relasjonene sine. Men den kristne tro er ikke en garanti for generell livsmestring. Det må arbeides på mange plan for å kunne mestre og finne mening i alt som skjer.

Mestringens vilkår – tilhørighet og kompetanse

I boken *Mestring som mulighet i møte med barn, ungdom og foreldre* har professor i barnepsykiatri, Hilchen Sommerschild skrevet om mestringens

vilkår. Hun tegner opp en modell hvor mestring er basert på to hovedpilarer; tilhørighet og kompetanse. For hver av disse hovedpilarene trekker hun opp flere forutsetninger, og i det videre skal vi se litt nærmere på disse.

Tilhørighet til et fellesskap som skaper forutsigbarhet og trygghet i hverdagen og som bekrefter vår verdi, er avgjørende. En grunnleggende ressurs for å skape tilhørighet fra barnets første levetid, er å ha et fortrolig forhold til minst en person. På neste nivå er det tryggheten i familien som presiseres, men den kan også skapes av andre stabile voksne. Tryggheten skapes gjennom forutsigbarhet i hverdagen, bekreftelse på eget verd og tilhørighet til de nærmeste. På tredje nivå er det nettverket for øvrig som nevnes, det som barnet omgir seg med i familiens aktiviteter, barnehage, skole og fritidstilbud. Ved å møte felles normer og verdier hos de voksne, blir barnet styrket, og dette kan sammen med tilhørighet gi livet en overordnet mening.

Den andre pilaren, kompetanse, dreier seg om at barnet skal få erfare at det kan noe, at det kan være til nytte, få og ta ansvar, utfolde nestekjærlighet og møte og mestre motgang. For at barnet skal få erfare at det kan noe, må det få oppgaver som harmoniserer med dets muligheter, hvilket tilsier at oppgavene må tilpasses individuelt. Å møte og mestre motgang er nært beslektet med å kunne noe. Selv om denne tenkningen først og fremst er myntet på voksne mennesker, er perspektivene gyldige også for barn og unge. Skilsmissebarnet, for eksempel, kan komme styrket ut av en vanskelig periode så lenge utfordringene barnet stilles overfor, tilsvarer hva barnet har mulighet til å mestre.

Når livet går bra og rommer muligheten for å utvikle tilhørighet og kompetanse, hevder Sommerschild at dette gir grobunn for en god opplevelse av egenverd. Med en grunnfestet egenverdfølelse vil barnet kunne møte livets utfordringer med motstandskraft. Der det ikke har gått så greit, er det grunn til å spørre hvordan egenverdet kan støttes og styrkes på andre måter (Gjærum et al 1998).

I mange ulike sammenhenger understrekes fellesskapets betydning for den enkeltes liv og mestringsevne. "Sterke fellesskap er den beste grunnmur for

den enkeltes personlige trygghet og individuelle livsutfoldelse – enten man er gammel eller ung” står det også i en Stortingsmelding kalt *Mestring, muligheter og mening* (St.meld 25(2005-2006).)

I boka *Når tro skal læres* som bygger på materiale fra sju lokale trosopplæringsprosjekt, blir også fellesskapsaspektet trukket fram spesielt. Her understrekes det sterkt at trosopplæring er mer enn kunnskapsformidling, og at dette ”noe mer” kan sammenfattes i begrepene fellesskap og opplevelse. I boka peker man på at arbeidet med prosjektene viser at kristen og kirkelig sosialisering inngår som en del av mange tiltak. ”Å tilegne seg den kristne tro er ikke noe man gjør i ensomhet, men som en del av et troende fellesskap... Å være sammen og gjøre ting sammen med andre framstår som en egenverdi...” (Hegstad et al 2008:121).

Hvilke typer fellesskap har dere i menigheten? Er det plass for den enkelte i disse fellesskapene?

Empowerment

Vi skal i denne sammenhengen hente inn et sentralt begrep fra nyere sosial- og bistandsfaglig sammenheng, et begrep som også er blitt adoptert av diakonien. Begrepet empowerment kan kanskje gi noen innspill til vår forståelse av begrepet livsmestring. Det er vanskelig å oversette begrepet til et godt, norsk ord, men i flere sammenhenger har man prøvd å bruke ordet myndiggjøring eller styrking, og veien synes ikke lang til trosopplæringens begrep mestring eller livsmestring. Grunnsynet i empowerment er at ethvert menneske kan være et aktivt og handlende subjekt som vil og kan sitt beste hvis forholdene legges til rette for det. Empowerment representerer et positivt menneskesyn, og i praksis handler det om å sette i gang prosesser, aktiviteter osv. som kan øke et menneskes selvtillit, styrke dets selvbylde, og gi økte kunnskaper og ferdigheter. Men begrepet kan også innebære et maktaspekt slik det engelske

ordet direkte viser. Det innebærer å gi økt makt til noen. I empowermentteori er hensikten at det er individet selv som skal få økt makt i eget liv, makt som gjør at det kan få bruke sine ressurser og kapasitet til å definere sine problemer og til å utvikle handlingsstrategier for å løse dem. Oppgaven for den voksne er å være tilstede for barna på en slik måte at de kan utvikle sine evner og ressurser og lære å mestre sitt liv. Vi må arbeide for at barna får mulighet til å utvikle en indre styrke preget av identitet og selvakseptasjon.

Hvordan kan man arbeide for at barn og unge skal få den type makt som gir dem styrke og mot til å ta ansvar for seg selv og andre?

Identitet

En viktig utfordring i alt dette er å hjelpe barn og unge til å utvikle en trygg og god identitet. I et uoversiktlig og mangfoldig samfunn skal trosopplæringen være med å gi barna en trygghet på hvem de er så de kan tørre å møte mennesker som tenker og tror annerledes enn dem selv. For å utvikle en slik identitet er det viktig at barn og unge får mulighet til å undre seg og reflektere over de store spørsmålene i livet i lys av kristen tro. Og de må få hjelp til å finne sitt ståsted i forhold til mangfoldet.

Hvordan kan dere legge til rette for at barn og unge ut fra sitt nivå kan få snakke om eksistensielle spørsmål som; Hvem er jeg? Hvor kommer jeg fra? Hva er meningen med livet? Hvor skal jeg? Osv.

3. Å vokse opp i Norge

Hva kjennetegner situasjonen til barn, ungdommer og deres familier?

Hvem er de barna vi møter i kirken?

Ønsker kirken å bidra til barn og unges livstolkning og livsmestring, må man ha kunnskap om hvordan det er å vokse opp i dagens Norge. Hva betyr noe for barn, og hva skaper usikkerhet og angst? Hva strever barn og unge med, og hva kan de trenge hjelp til?

Hvordan er hverdagen deres?

Barndom i Norge i dag

En gruppe studenter ved Diakonhjemmet Høgskole ble bedt om å sette ned noen stikkord på hva som kjennetegner barndom i Norge i dag, og det var mange faktorer som ble trukket fram:

- Mye tid i barnehage, lite tid med foreldrene
- Lite tid med familien generelt
- Splittede familier
- "Mange foreldre"
- Materialisme, alle har så mye av alt
- Press, på skolen og i fritida
- TV-spill
- Mye tid på nettet
- Motepress
- Lange dager med mye program
- Større fokus på kropp og sex
- Mer rusbruk blant de voksne
- Mer individuelt tilpasset opplæring
- Flere muligheter
- Mer penger blant folk
- "Fast-food"- generasjonen
- Forskyving av grenser
- Mer flerkulturelt oppvekstmiljø

Diskuter denne listen, og vurder om det er vesentlige perspektiver dere savner som kunne gjort listen mer utfyllende.

For bedre å kunne forstå hva barn og unge har behov for å få hjelp til å mestre, må de voksne i menigheten sette seg inn i hva barn og unge selv sier om sin hverdag. Viktig er det også å sette seg inn i hvilke generelle utfordringer barn og unge i dagens samfunn møter. Ved å ta et blikk på en liste som den vi har satt inn ovenfor, kan vi finne mange faktorer som sier noe om at det å være barn i dag kanskje er vanskeligere enn før, samtidig som det ikke entydig er slik. Forskningen er med å understreke mye av det samme, og i det følgende vil si sette fokus på noen sentrale trekk.

I det norske samfunnet har familielivet endret seg betydelig. De siste par tiårene har det funnet sted en økende institusjonalisering og stadig flere barn, unge og voksne deltar i organiserte fritidsaktiviteter. For et barn henger alle sider ved livet sammen, og barnets tilværelse består av mange små og store nettverk. I og med at barn i dag har flere sosiale arenaer, har de dermed også flere steder der sosialisering foregår; familie, barnehage, skole, SFO, venner, naboer, nærmiljø, menighet og fritidsaktiviteter. Disse arenaene påvirker hverandre både på godt og vondt.

Massemediene og nyere teknologi har en stadig økende påvirkningskraft og hele samfunnet bærer preg av et tempo og en informasjonsstrøm som gjør det krevende å være tilstede i eget og andres liv. Selv om nordmenn har blitt rikere, så har de ikke nødvendigvis blitt lykkeligere. Velstanden gir økt forbruk og aktive livsstiler, noe som igjen forsterker manges opplevelse av tidsklemme: Nordmenn har så mye mer de skulle ha gjort enn for noen tiår siden.

Et langtidsstudium av barn og unge som utføres av Mathiesen et al. (2007) viser at hver 6. ungdom i alderen 12-13 år ikke synes at de får særlig hjelp eller støtte av moren sin, mens hver 4. synes de ikke får særlig støtte eller hjelp av faren sin. Litt over halvparten sier at de gjør hyggelige ting sammen med familien sin hver uke, mens resten mener familien gjør hyggelige ting sammen

sjeldnere enn dette. Nesten halvparten av ungdommene synes at foreldrene har vært for mye borte fra hjemmet.

Vikan og Claussen forteller at barn i Norge føler seg trygge på at de får dekket sine primærbehov som mat, klær, et sted å sove og et hjem de føler tilhørighet til. Samtidig antar majoriteten av norske barn at de voksne verdsetter materielle goder framfor dem selv, og 1 av 5 føler seg ikke trygge på at de vil få omsorg ved sykdom. Selv om Norge er et land preget av ro og fred, forteller svært mange norske barn i alderen 8-12 år at de er redde for at det skal bli krig, og den vanligste bekymringen blant 12-13 åringer er krig og terror (43 %) (Vikan og Claussen 1994).

Parallelt med den økende velstanden i Norge, finner det sted en økende fattigdom. Den fattigdommen som eksisterer i Norge i dag, er mer individuell og skjult for resten av samfunnet. Å være fattig i Norge betyr ikke at man mangler det man trenger for å overleve. Man mangler penger for fullt ut å kunne delta i det som skjer i samfunnet og kan dermed ikke leve den type liv som de fleste har. Stor grad av skam knyttes til det å være fattig i Norge. Barn i alderen 6-12 år som er fattige, har det langt vanskeligere enn gjennomsnittlige norske barn. Samtidig er det ikke slik at barn som lever i velstand automatisk har det bra.

Barn og unge er ingen ensartet gruppe, og deres utfordringer vil være av svært ulik karakter. Enkelte barn og unge vokser opp i Norge som asylsøkere, andre lever som andregenerasjons innvandrere i stadig konflikt med foreldre som ikke ønsker samme grad av integrering. Mobbing er et stort problem for en rekke barn og unge, og mange lever daglig med angst og frykt pga psykisk syke foreldre eller foreldres voldelige atferd og/eller rusmisbruk. Det er også mange flere barn enn før som lever med livsstilssykdommer og barn som strever med psykiske lidelser av ulike slag. I denne sammenhengen vil vi ikke komme inn på alle disse vanskelige livssituasjonene, men bare noen utvalgte områder for å synliggjøre utfordringer som kirkens medarbeidere vil møte.

Diskuter de erfaringene dere har knyttet til oppvekstmiljøet for barna i deres lokalmiljø. Ta gjerne kontakt med andre som jobber i barnehage, skole, andre fritidsaktiviteter for å kartlegge hvordan barn og unge har det i deres område.

De digitale mediene

I dag er digitale medier en naturlig del av unges kommunikasjon, informasjonssøk og underholdning. Denne utviklingen har skapt nye former for sosiale relasjoner for både barn og voksne. Man leser stadig om barn og unge som ikke har forstått hvordan man bør oppføre seg i møte med andre mennesker på nettet, og dette bekymrer foreldre og andre voksne. Fordi man langt på vei ikke kan nekte barn og unge å bruke disse mediene, blir det viktig at voksne hjelper dem til å forstå hva godt nettvett innebærer. Her fortjener de unge et sterkere engasjement fra foreldre, nærmiljø og myndigheter.

Mediene har blitt en viktig sosialiseringsarena. Både kunnskapsmessig og følelsesmessig har de en grunnleggende betydning for barn og unges identitetsdannelse, virkelighetsoppfatning og mestring av livet. Mediebruk bør derfor sees som en sosial prosess, ikke som et avsondret fenomen. Medienes oppgave er som oftest ikke bevisst å bidra til sosialisering. Allikevel formidler de verdier og normer som foreldre og nærmiljø ikke nødvendigvis er enige i. De unge trenger tolkningskompetanse; evne til å lese og fortolke medier. De har behov for tid til refleksjon og muligheten til å lære empati og ansvar. Man bidrar ikke til barn og unges mediekompetanse bare ved å beskytte, kontrollere eller regulere deres mediebruk. Det er ved bevisstgjøring, kritisk dømmekraft og evnen til å "lese" og fortolke mediene at barn og unge kan mestre samfunnets digitale medier.

En konkret utfordring er i hvilken grad barn og unge forstår konsekvensene av å legge informasjon om seg selv og andre (tekst og bilder) ut på nettet. Dette gjelder også deres forståelse av hva som er ulovlig atferd, som for eksempel det å trakassere noen. Hva vil det si å trakassere? Når trakasserer man noen? Det viser seg at den digitale mobbingen oppleves som den mest problematiske form for mobbing blant de unge. 31 % av norske barn sier at de har blitt mobbet det siste året. For 8 % har mobbingen funnet sted på nettet. Av alle risikoer knyttet til nettbruk er mobbing det som er minst vanlig å oppleve, men samtidig er det denne form for mobbing som etterlater de største sårene (Staksrud 2011).

Diskuter hvilke erfaringer dere har med barns og unges bruk av mobil og internett. Hvor gamle er barn i dag når de får sin første mobiltelefon? Når begynner barn å "bevege seg på nettet" ut fra deres erfaringer?

Barnet i skilsmissen

Hvert år opplever 25 000 - 30 000 barn og unge under 18 år at samboende eller gifte foreldre skiller seg. Fordi skilsmisser berører så mange barn, vil mange av

barna som kommer til kirken "være skilt". Selv om samlivsbrudd er blitt svært vanlig, oppleves dette som en krise i den enkelte familie og i barnets liv. Det gir daglige utfordringer for de fleste av dem; stadig savn etter mor eller far, å måtte leve i to hjem, stadig på "reisefot", uro og usikkerhet knyttet til nye søsken og steforeldre og fraværende far eller mor som ikke følger opp samværstiden. Vi har hørt utsagn som: "Vil far huske bursdagen min?" "Jeg kan ikke confirmere meg, for det er helt umulig å ha noe selskap, for mora og faren min tåler ikke hverandre." Mange barn og unge som opplever at foreldre skiller lag, vil ha behov for å kunne bearbeide egne erfaringer og følelser, gjerne sammen med andre barn og empatiske voksne.

For de fleste barn som opplever samlivsbrudd, går det bra. Det er allikevel en rekke forhold knyttet til samlivsbrudd som kan gi en negativ utvikling for barn, deriblant dårligere økonomi, det å måtte flytte fra hjemmet, tap av vennenettverk, dårlig samarbeid mellom foreldre og tap av samvær med en av foreldrene. Derfor kan man se en tendens til at barn fra skilte familier har større sjanse for å få psykiske, følelsesmessige og kognitive problemer og dårligere fysisk helse (Barne- og familiedepartementet 2002). Man har tenkt at det er selve oppbruddstiden som er mest belastende for barna og ungdommene, men mye kan tyde på at skilsmissen er en opplevelse som øker i styrke. En undersøkelse gjort blant velfungerende college-studenter viser at 73 % av dem trodde at de ville ha utviklet seg annerledes dersom de ikke hadde vært skilsmissebarn, 50 % bekymret seg for familiebegivenheter, 48 % hadde hatt en vanskelig barndom og 40 % skulle ønske at de hadde vokst opp i en intakt familie (Nes 2007:251).

Vanskelige og meningsløse hendelser i barn og unges liv virker inn på deres atferd. "Hvem er familien min nå?" blir for en del småskolebarn et spørsmål i forbindelse med foreldres samlivsbrudd. Barn i denne alderen kan anklage seg selv for skilsmissen, eller de tenker at de burde ha klart å ordne opp. De tar lett på seg skyld og ansvar, og når de opplever at "de har mislykkes", kan dette virke inn på deres selvfølelse og skoleprestasjoner. Her blir det viktig at de voksne som står rundt barnet, ser og anerkjenner dem fordi det vil kunne være med på å bidra til å minske deres ensomhetsfølelse.

Både barn og unge kan oppleve at de etter en skilsmisse må ta og tar på seg mye ansvar i hjemmet. De kan bli fortalt ting rundt foreldrenes privatliv som de bør skånes for, får innblikk i familiens økonomiske situasjon og kan bli den voksnes fortrolige venn. Dette er informasjon og roller barn og unge ikke skal måtte ha, og det er viktig at andre voksne i barn og unges nettverk tydelig formidler til dem at de fortsatt skal få lov til å være barn.

Det er viktig at andre sentrale voksne som barna har tillit til, stiller opp og gir signaler om et større sosialt nettverk. Jo mer man kan redusere tap og følelse av å miste, desto mer hjelper man småskolebarn. Hvordan den nye tilværelsen fortøner seg, er det sentrale. Negative reaksjoner henger ofte sammen med tapskonto og med hvor store konflikter som fortsatt eksisterer (Kirsti Ramfjord Haaland 2002:106).

I møte med barn i småskolealder vil man kunne oppleve at de er i mange forskjellige følelsestilstander nesten samtidig. Dette bør ikke påpekes eller problematiseres av de voksne, for det å være i motstridende følelser samtidig er en ressurs barnet har. De voksne rundt barnet kan heller bekrefte barnets følelser og alminneliggjøre dem og vise barnet at de tåler følelsene som uttrykkes. Dette vil bidra til å øke barnets trygghet.

Skolebarn i alderen 9-12 år har stor tro på at voksne kan løse problemene hvis de bare vil. De blir derfor svært skuffet når foreldrene ikke klarer det. På grunn av sin rettferdighetssans vil de ofte ta parti for den ene av foreldrene for samtidig å avvise den andre. Dette kan slå uheldig ut fordi barnet velger å bo hos den forulempede, selv om dette kanskje ikke er den forelderen de er mest knyttet til. Enten skilsmissen ligger et stykke tilbake i tid eller er av nyere dato, viser forskning at det mest fremtredende problemet for ungdom er problemer på skolen; å forstå undervisningen, klare å konsentrere seg i timene, oftere i krangel med medelever og lærere. En mindre andel reagerer med angst og depresjon. Ungdommene vi her snakker om har generelt noe lavere selvbilde enn ungdommer flest, og de beskriver også en lavere livskvalitet. De forventer

ikke å lykkes, de opplever redsel for tap, forandring, konflikt, utroskap og ensomhet (Nes 2007: 253).

De fleste følelsesmessige reaksjoner knyttet til en skilsmisse eller andre vanskelige hendelser i barns liv, må sees som naturlige, selv om det er reaksjoner som ikke så lett blir forstått ut fra situasjonen barnet befinner seg i. Det kan være flere årsaker til dette, men i denne sammenhengen er det viktig å vite at et barns aggresjon og sinne rettet mot andre barn, kan være tegn på en vanskelig følelsesmessig situasjon i hjemmet. Det er i denne fasen viktig at barnet ikke blir "stemplet". Det som må kunne anees som en adferd som følger en krisereaksjon, må ikke bli til en sannhet om at dette barnet "er umulig". Andre barn viser sin på tristhet med tilbaketrekning, depresjon og isolasjon. Det er uansett viktig å tenke at barnet reagerer på en naturlig måte på en unaturlig situasjon, og at det mest av alt har behov for støtte og omsorg.

En dag kommer et av barna i "Etter skoletid"-tilbudet og sier; "Mamma og pappa skal flytte fra hverandre, jeg er skilt". Hva gjør du da?
Hvilke erfaringer har dere med å snakke med barn og unge om foreldres samlivsbrudd?

Omsorgssvikt

Man avdekker i dag et økende antall barn og unge som opplever omsorgssvikt. I en barne- og ungdomsgruppe, enten den er i barnehagen, skolen eller kirken, vil det statistisk sett alltid være et visst antall barn som opplever store belastninger i livet og da som oftest på grunn av familiære forhold.

Hvis vi legger sammen det antall barn som mottar barnevernstiltak, barn av psykisk syke og barn som lever med rus og vold, er det neppe noen overdrivelse å anta at 20-25 % av alle barn lever med en eller annen form for omsorgssvikt der de utsettes for følelsesmessig vanskjøtsel, psykisk, fysisk og/eller seksuelle overgrep (Killén 2008:458).

Hva innebærer omsorgssvikt?

I varierende grad har foreldre og nærmeste familie ressurser, kapasitet eller tid til å ta vare på egne barn. Omsorgssvikt vil si at foreldre eller andre som har omsorg for barnet påfører det fysisk eller psykisk skade, eller forsømmer det så alvorlig at barnets fysiske og/eller psykiske helse og utvikling er i fare (Killén 2008:445). Voksne kan fortelle om mange år med synlig omsorgssvikt uten at noen utenfra kom dem til unnsetning. Det ble for dem et dobbelt svik. Det er bekymringsfullt at unge mennesker i dag forteller om lignende svik. Hvorfor reagerer ikke den øvrige familie, naboer, lærere, speiderledere, kirkelig ansatte osv. på den omsorgssvikten som finner sted? Det er flere årsaker til det. Det kan for eksempel være at de ikke forstår at dette er forhold som er svært skadelig for barnet eller de håper at de tar feil og lar tvilen komme foreldrene til gode.

Situasjoner som er svært belastende for barn og unge er foreldre som lever i voldelige samlivssituasjoner eller ubearbeidede separasjons- og skilsmisseprosesser, har rusmiddelproblemer og/eller psykiske lidelser. Kari Killén deler omsorgssvikt inn i fire former; vanskjøtsel, fysiske overgrep, psykiske overgrep og seksuelle overgrep. Barn og unge som opplever omsorgssvikt blir sjelden utsatt for bare én av disse formene.

Vanskjøtsel finner sted når foreldre ikke engasjerer seg følelsesmessig positivt i barnet og heller ikke er følelsesmessig tilgjengelig. Man kan se dette i kombinasjon med materiell, ernæringsmessig, medisinsk og sosial vanskjøtsel. Denne form for vanskjøtsel kan være noe enklere å oppdage enn den følelsesmessige som ikke etterfølges av materiell, ernæringsmessig, medisinsk og sosial vanskjøtsel: Her ser man at foreldrene ikke engasjerer seg følelsesmessig positivt i barnet, men i stedet prioriterer andre forhold i livet. Dette kompenserer de for ved å dekke de materielle, ernæringsmessige, medisinske og sosiale behovene – ofte på overdrevent vis (Killén 2008: 448).

Konsekvenser av omsorgssvikt

Omsorgssvikt er alvorlig. Den kan være av kortere eller lengre varighet, den kan være situasjonsbetinget eller av mer kronisk karakter. Opplever barnet et høyt belastningsnivå over lengre tid, vil det kunne gå ut over dets opplevelse av trivsel og psykisk helse og føre til at barnet utvikler psykiske plager.

Barnets tidlige samspill med sine omsorgspersoner er av avgjørende betydning for hvordan barnet oppfatter seg selv, og hva det kan forvente av andre. Barn som opplever at de får sine behov dekket, regner med at dette er noe som bare vil fortsette. Barn som tidlig erfarer at de ikke har omsorgspersoner som de kan stole på, forventer at dette skal fortsette. Barn utvikler tilknytningsmønstre basert på egne erfaringer: Barn som opplever forutsigbare foreldre vil forvente forutsigbarhet. Barn som ikke blir sett, forventer etter hvert ikke å bli sett. Omsorgssvikt får dermed alvorlige konsekvenser for barn.

En rekke internasjonale studier viser at barns oppvekstvilkår påvirker dem videre i livet. Hos den gruppen av voksne som har opplevd omsorgssvikt som barn, finner man ofte symptomer på depresjon, angstforstyrrelser, suicidal atferd, lav selvfølelse, spiseforstyrrelser, seksuelle problemer, posttraumatiske stressforstyrrelser og rusmiddelproblemer (Killén 2008: 465).

Vanskjøtsel vil i en del tilfeller ikke bli synlig for omgivelsene før barna viser konsentrasjonsproblemer, læringsproblemer og atferdsproblemer i førskole- eller tidlig skolealder. Barn som utsettes for fysiske eller psykiske krenkelser forteller om angst, nedsatt konsentrasjon, mareritt, dårlig hukommelse, selvskading, sinne og tristhet. Skammen er kanskje krenkelsens viktigste konsekvens fordi den skaper taushet og angst for å vise seg fram som den man er. Barn forstår svært tidlig at de ikke skal snakke om hvordan de har det verken hjemme eller ute, noe som hindrer barna i å skape trygge relasjoner med andre.

Barn og unges psykiske helse

Nyere forskning viser at en rekke barn lever under livsvilkår som ikke bidrar til en god oppvekst. Disse barna står i fare for ganske tidlig å få ulike psykiske plager. Tall viser at 10-20 % av barn og unge i alderen 0-18 år har så store psykiske plager at det går ut over deres daglige fungering (Næss, Rognerud og Strand (red) 2007:3).

Selv om de mest risikoutsatte barna og ungdommene har forhøyet sjanse for å få psykiske problemer, så er det samlede antall barn som opplever omsorgssvikt og psykiske plager langt større enn antall risikoutsatte barn. Det vil i praksis si at langt flere barn enn de vi antar, i kortere eller lengre tid vil oppleve hverdagen og livet generelt som belastende og utfordrende, med den konsekvens at de vil kunne oppleve psykisk smerte.

Hva vil du gjøre hvis du får mistanke om at et av barna på "etter skoletid" er utsatt for omsorgssvikt?

4. Hvordan skal vi arbeide med livstolkning og livsmestring i trosopplæringsammenheng?

I kapittel 3 så vi på noen av de utfordringene barn og unge opplever i sin hverdag. Noen forhold og utfordringer er generelle for alle, andre livsforhold gjelder for et mindre antall barn og unge. I dette kapittelet skal vi beskrive hvordan vi kan jobbe gjennom trosopplæringsaktiviteter for å støtte og hjelpe barn og unge til å mestre disse ulike utfordringene.

Forebyggende arbeid

Barn flest opplever i perioder at hverdagen er strevsom, og at vanskelige tanker og spørsmål plager dem. Da trenger de noen de kan snakke med og finne støtte

hos. Barn som opplever at foreldre og nær familie ikke møter deres behov for dette, vil ha behov for å få denne støtten fra annet hold.

Voksne som på ulike arenaer er en del av barns hverdag, kan være den viktige andre. På hvilken måte kan en kirkelig medarbeider være en slike voksen person for barn?

Vårt prosjekt er i stor grad et diakonalt prosjekt, der vi møter unger med forskjellige behov hver eneste dag (Etter skoletid). Da blir det lettere for oss å bli ordentlig kjent med barna og se hvilke behov de har. Vi ser at mange av barna som kommer hit, trenger hjelp til livsmestring. Vi har barn fra mange forskjellige hjem og med veldig forskjellige utgangspunkt, og de trenger hjelp til å lære hvordan de skal reagere i forskjellige situasjoner. Vi prøver å knytte bibelhistoriene (en historie per uke) opp mot ting som skjer i hverdagen og hjelper barna til å se ting som skjer i forhold til troen deres. En dag i uken har vi samtalegrupper (jente- eller guttegruppe) der vi jobber med et spill som tar opp sentrale spørsmål rundt tro, tvil, selvbilde, verdier, vennskap, sorg osv. De gangene vi får til gode samtaler rundt dette hjelper det oss i stor grad til å jobbe både med livstolkning og livsmestring blant barna våre (Fra spørreundersøkelsen).

Som barne- og ungdomsprest forsøker jeg bevisst å løfte frem de tingene jeg lærer av barn og unge. Jeg forsøker bevisst å omtale alle som kristne mennesker jeg hele tiden lærer noe av, og jeg forsøker etter beste evne å la dem forstå at jeg lytter til dem og tar deres tanker og innspill inn over meg. Jeg håper at de barna som opplever at en voksen hørte på dem og sa at det var bra, vil få tro på seg selv og tro på troen. At bekræftelsen og nærværet de erfarer gjør at de tør å bidra med det de kan (Fra spørreundersøkelsen).

Hvilke erfaringer har dere med å komme i samtale med barna om sentrale spørsmål?

Det er ikke enkelt å vite hvem som er disponert for å få psykiske problemer, og det er heller ikke så lett å vite hvem som har det vanskelig, derfor vil et bredt forebyggende arbeid være påkrevd. Alle i samfunnet har et ansvar for å delta i det forebyggende arbeidet. Det betyr at alle aktivt må gå inn for å bidra til at barn og unges oppvekstsituasjon bli så god, variert og trygg som mulig ved å hindre at problemer får utvikle seg, fremfor stadig å reparere skader som allerede har oppstått. Kirken har en unik mulighet til å være en del av barn og unges nærmiljø. Er kirkens arbeid av forebyggende karakter, vil det kunne lindre og i beste fall begrense, barns psykiske smerte. Dette er viktig å tenke på når menigheten planlegger og gjennomfører sin trosopplæring.

Resiliens

Forskning viser at en rekke barn som vokser opp under vanskelige oppvekstbetingelser allikevel klarer seg fint videre i livet. Dette er barn som klarer å utvikle positive ferdigheter og lite problematferd, og man sier at barnet har utviklet resiliens. Resiliens betyr i denne konteksten at barn og unge fungerer sosialt godt til tross for vanskelige livsforhold.

Hva er med på å bidra til at barnet utvikler resiliens, og hvilke forhold i barns oppvekstmiljø bidrar til god utvikling til tross for mange belastninger? Innen resiliensforskningen snakker man om risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer. Risikofaktorer er en fellesbetegnelse på ulike faktorer som øker faren for at barn og unge utvikler plager. Risikofaktorer kan man finne i barnet selv, hos nære omsorgspersoner og familie/naboer, barnehage/skole/SFO, nærmiljø og organiserte fritidsaktiviteter.

Risikofaktorer i denne gruppen (nærmiljøet) er svak integrering i nærmiljøet, høy grad av kriminalitet i nærmiljøet, en barnehage preget av høyt gjennomtrekk blant de ansatte og lav voksentetthet, eller en skole med svak struktur, liten voksenkontroll og lite varme mellom ansatte og elever (Kvelling 2008: 223).

Beskyttelsesfaktorer demper risikoen for utvikling av psykiske plager når risikofaktorer i barnets liv er til stede ved at de bidrar til å skape sunne livsstilsvaner, utvikle gode mestringsstrategier og motstandskraft mot stress og negative påvirkninger som er en del av alles liv.

Resiliensforskningen viser at barnets nærmiljø kan være en svært viktig beskyttelsesfaktor i barn og unges oppvekst. Det er én faktor som slår ut i nesten alle resiliensstudier som omhandler effekten av langvarige belastninger og traumer i oppveksten: de som klarer seg best har hatt minst ett menneske som har brydd seg om dem og fulgt dem kontinuerlig gjennom belastningene. Denne personen har ofte ikke kunnet gjøre så mye med selve belastningen, men vedkommende har gitt sosial og emosjonell støtte og vært en positiv og stabil kontakt over lengre tid. Dette kan være eldre søsken, læreren, naboen, presten, ungdomslederen osv.

Beskyttelsesfaktorene kan man sette inn i et forebyggende perspektiv, for når man driver generell forebygging blant barn og unge, er målet nettopp å etablere eller forsterke beskyttelsesfaktorene. For mange barn er det slik at de både utsettes for risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer; risikofaktoren kan være en alkoholisert mor og beskyttelsesfaktoren kan for eksempel være en god tilknytning til en av de ansatte i fredagsklubben eller den som er matansvarlig i menighetens tilbud etter skoletid. Dersom de beskyttende faktorene i barnets miljø styrkes, vil det bidra til å øke barnets evne til å meste stressnivået, og det blir mindre sårbart. Beskyttelsesfaktorer kan også settes inn i forhold til bestemte risikofaktorer som eksisterer, i et forsøk på å dempe de negative konsekvensene av risikofaktorene. Ett eksempel kan være et mindre konstruktivt ungdomsmiljø i menighetens lokalmiljø. Ungdommene "henger på hjørnet" og har ingenting spesielt å ta seg til. Kanskje kan en ungdomsklubb med voksne ansatt fungere som en gunstig beskyttelsesfaktor? Dette er forebyggende arbeid i praksis.

Kirken er en viktig sosial arena for de barna som kommer til den, og det er de som arbeider med barna som bestemmer i hvilken grad barnets møte med kirken vil være av forebyggende karakter. Alle barn som deltar i kirkens

trosopplæringsaktiviteter har behov for et positivt og styrkende nærmiljø. Man må derfor sette inn generelle tiltak som kan bedre oppvekstmiljøet til barn flest, og samtidig påse at de familiene/barna som er mer utsatt blir med på de allmenne tiltakene.

Vi legger vekt på å se hver enkelt, snakke med hver enkelt, lære navn, vise interesse for hva de holder på med på skolen og på fritiden, alle skal kjenne seg verdsatt og akseptert. Sette grenser slik at alle kan trives og føle seg trygge. Ha nok voksenledere. Gi oppgaver som er tilpasset hver enkelt og fordele etter hva de har lyst til (Fra spørreundersøkelsen).

Diskuter hvordan dere som voksenpersoner eller tiltak dere driver kan fungere som "beskyttelsesfaktorer" for utsatte barn og unge.

På hvilke måter prøver dere å inkludere de familiene og barna som er mer utsatt i tiltakene deres?

Sosial kompetanse som forutsetning for å kunne oppleve fellesskap

Med resiliensforskningen har det skjedd en perspektivendring fra elendighet til mestring og fra problemfokusering til mestringsfokusering. I et elendighetsperspektiv ser man på barnets problematferd, bekymrer seg for barnet og at symptomer skal utvikle seg til en psykisk lidelse som blir behandlingstrengende. Ut fra resiliensperspektivet er man opptatt av at barnet må få utvikle tro på egen kapasitet til å håndtere stress og risiko i miljøet. Å styrke barns kognitive, sosiale og atferdsmessige kompetanse vil være med på å gjøre barn mindre sårbare overfor en rekke problemer.

Å oppleve seg som en del av et fellesskap, krever sosial kompetanse. Det vil si at man evner å fungere i en større gruppe. For en del barn er dette vanskelig, men det kan læres gjennom samvær med andre barn og voksne. Her betyr det mye for barn at de ikke blir avvist av de voksne, men blir møtt av voksne som tør å gå inn i disse utfordringene.

Barn og unge har forskjellig kompetanse med hensyn til å fungere i grupper og har ofte ulike behov. Noen barn har negative erfaringer og mange nederlag knyttet til det å skulle fungere i en sosial setting. For barn som er utagerende og ”bråkete” eller som alltid er innagerende og stille, vil det kunne være for vanskelig å finne seg til rette i de store fellesskapene. De vil i en periode trenge opplevelsen av å kunne mestre mindre fellesskap. Derfor bør det være flere og ulike grupper for barn og unge i menigheten. I en menighet vil det kanskje være behov for å danne en jentegruppe, i en annen menighet en fast gruppe som har ansvaret for matserveringen.

Spørsmålet blir: Hvordan kan vi skape gode inkluderende fellesskap for alle barn, uavhengig av adferdsmønstre? Vi hadde mange gutter på et tiltak, urolige og aktive gutter – og det ble et mål for oss å møte disse guttene med omsorg og raushet – og at kirken også hadde plass for dem. Det skulle ikke bli en ny arena hvor de opplevde nye nederlag. Men dette kostet masse energi, x-antall konfliktløsningsmøter med guttene og slitne frivillige. Vi vil ikke bare ha de søte og veloppdragne barna her, men at tilbudene skal gjelde alle typer barn. Dessuten at møtet med de voksne i ”kirka” blir annerledes enn i idrettshallen. Vi vil gjerne utgjøre en forskjell på å skape gode møter med de voksne – hvor de opplever å bli sett på en positiv måte (Fra spørreundersøkelsen).

Å lære og å leve henger sammen – en totalformidling

Som nevnt tidligere er trosopplæringen ikke bare tenkt som en ren formidling av kunnskap om kristen tro, men også et prosjekt hvor man ønsker å lære barn og unge å leve livet som helhet i lys av den kristne tro og livstolkning. Å *lære* og å *leve* henger uløselig sammen og forteller at dette er et prosjekt som strekker seg gjennom hele menneskets liv. Som det står i plandokumentet:

Trosopplæring er en dannelsesprosess der oppdragelse, undervisning, kultur – og tradisjonsformidling og kristen tro i praksis spiller sammen. Opplæringen må bære preg av totalformidling, der kunnskap og

opplevelser i menighet og hjem gir læring i og av fellesskapet (Kirkerådet 2010:3).

I NOU 2000:26 står det formulert slik:

Gudsforholdet omfatter alle aspekter ved menneskelivet. Derfor må også dåpsopplæringen innebære en totalformidling: opplevelser, handlinger, ritualer, følelser, kunnskaper og erfaringer. Dåpsopplæringen er altså ikke bare et spørsmål om kunnskap, en rent intellektuell aktivitet. En kan skjelve mellom ulike dimensjoner for religiøst liv. Den intellektuelle dimensjonen omfatter kunnskaper, begreper, trossetninger. Opplevelses- og erfaringsdimensjonen innebærer personlig kjennskap og følelsesmessige opplevelser, gjerne i forhold til religiøst liv eller noe utenom en selv (NOU 2000:26:19).

Barn skal få lære å praktisere troen i livet. Det betyr at læringen må knyttes opp til ulike sider av menneskelivet og appellere til ulike deler av personligheten. I det følgende skal vi se på noen teorier knyttet til læring.

Som nevnt tidligere, er det en sammenheng mellom trosopplæring og trospraksis. Reflekter over denne sammenhengen.

Pedagogikk

I en ramme der læring sees på som den mest sentrale oppgaven, kan man lett komme i den situasjon at man bare fokuserer på hva en skal fortelle/lære barnet og hvordan en skal formidle det. Men barnet er ikke et objekt som kun mottar undervisning. Læringen bør finne sted som en interaksjon mellom barn og voksne der barnets bidrag verdsettes.

Pedagogikk er et fagfelt som tar for seg spørsmål knyttet til undervisning, oppdragelse, læring og utvikling. Det innebærer at vi er avhengige av å samhandle med andre for å utvikle oss. "Vi forstår stykkevis og delt, og det er

først når vi innser dette og tar konsekvensen av det at vi kan utvikle oss videre,” sier Per Arneberg i boken *Pedagogisk dannelse og etikk* (Arneberg 2008:69). Trosopplæringsplanen tar konsekvensen av dette med sin undertittel som er *Gud gir – vi deler*, og det uttrykkes i planen at grunnlaget for trosopplæringen er knyttet til fire perspektiver ved dette å dele:

- Vi deler tro og undring
 - Vi deler kristne tradisjoner og verdier
 - Vi deler opplevelser og fellesskap
 - Vi deler håp og kjærlighet
- (Kirkerådet 2010:7)

Å dele noe er et uttrykk for avhengighet av andre. Det uttrykker en gjensidighet. Utgangspunktet i trosopplæringen skal være at alle har noe å gi, noe å dele. Dette er et viktig diakonalt anliggende, for hele fellesskapstanken er knyttet til at vi både er givere og mottakere av tjeneste og omsorg, at vi både er medarbeidere og deltakere i kirkens fellesskap. Dialogen hviler på disse erfaringene. Den forutsetter evne og vilje til å lytte og evne og vilje til å sette seg inn i den andres sted, til å innta den andres perspektiv.

Dialogpedagogikk

Dialogpedagogikk er en pedagogisk retning som baserer seg på at begge parter er like viktige i en læringsssituasjon. I stedet for at elevene/barna blir gjort til objekter som skal påføres kunnskap fra læreren, skal læreprosessen være en aktiv prosess hvor man deler kunnskap gjennom dialog. Her deler læreren/den voksne sine kunnskaper med eleven/barnet og eleven/barnet kan med sine egne meninger og ut fra sin egen livsanskuelse se saken på en egen måte som blir til hjelp for læreren. Læreren skal altså ikke være den som bare lærer bort, men som også lærer selv gjennom dialog med elevene. Læringsprosessen knyttes mye sterkere opp mot livsprosessen, og det er et grunnleggende perspektiv at når mennesker setter ord på den virkeligheten de lever i, blir de mer bevisste og legger et bedre grunnlag for endringer både i forhold til seg selv og i relasjon til andre. En slik pedagogisk tenking handler i stor grad om

deltakelse og medvirkning hos dem som skal lære. I Plan for trosopplæring er dette et grunnleggende perspektiv, og det står blant annet følgende om medvirkning:

Medvirkning innebærer innflytelse på avgjørelser og prosesser slik at den enkeltes syn får konsekvenser for beslutninger som fattes, og at egen deltakelse bidrar til handling. I dette ligger retten til å bli møtt med anerkjennelse og respekt, og til å gi barn og unge rom til å uttrykke seg (Kirkerådet 2010:28).

Anerkjennelse og respekt er sentrale begrep i et dialogperspektiv.

Anerkjennelse er en holdning som er basert på likeverd, og innebærer at en ser på den andre (barnet) som et individ med rettigheter, integritet og en separat identitet. Barnet gis rett til å ha sine erfaringer og opplevelser som en ikke behøver å godta som riktige, men som innebærer at vi er villige til å la barnet ha sitt eget syn, eie sin egen opplevelse, ha en "autoritet i forhold til sin egen opplevelse" (Kinge 2006:73). En anerkjennende kommunikasjon vil være preget av forståelse, akseptering, toleranse, bekreftelse, lytting.

Pedagogen Paulo Freire som ofte nevnes som opphavsmann for dialogpedagogikken, var også opptatt av å knytte sin teori opp mot håpet. Håpet er avgjørende for alle mennesker. Møtet med barn er i sitt vesen håpssituasjoner. Innenfor et pedagogisk miljø er det en forutsetning at man har tillit til at det kommer en morgendag, nye generasjoner, en ny fremtid. Skal vår læring ha mening, må den bære i seg håpet om og en tro på muligheten for endring. En pedagogikk uten håp, blir rett og slett meningsløs, er Freires tenkning.

Medvandring

På mange måter kan man kanskje si at dialogpedagogikk i et diakonalt perspektiv handler om medvandring, ikke minst gjennom vanskelige livssituasjoner. Å være en medvandrer for et barn vil si å se barnet på en slik måte at det opplever seg sett. Det betyr å se deres følelser, behov og intensjoner, ikke bare de konkrete handlingene. Det betyr å bekrefte og

akseptere disse ulike siden ved barnet, selv om man kanskje i neste omgang må jobbe med alternative reaksjonsmåter. Medvandring er ikke bare avhengig av samtalene. For mange barn er kanskje det anerkjennende samværet med den voksne det viktigste, å være sammen i det rommet hvor man kjenner seg akseptert og godtatt bare som den man er.

Erfaringene som bygger på tiltaksrapportene i trosopplæringen har vist at man ofte gjenkjenner et praksisorientert læringssyn hvor kunnskap, opplevelse og tilhørighet knyttes sammen, og at dette synet gradvis har avløst et mer formidlingsorientert syn (Hauglin et al 2008). Dette underbygger også vår tanke om en medvandrende, dialogisk preget pedagogikk.

Modell-læring

Medvandring inviterer også til modell-læring. Denne læringsformen er kanskje den mest dominerende metoden innenfor læring helt fra barna er ganske nyfødte. Gjennom å observere andre personer erverves holdninger og væremåter, men også kunnskap og ferdigheter, både på godt og ondt. Individet som barnet er knyttet til, ser opp til eller blir oppfattet som en autoritet (leder), vil særlig kunne fungere som modell for tilegnelse av holdninger og atferd, rollemodeller. Det er derfor svært viktig at barna kan møte tydelige og gode modeller innenfor de kirkelige sammenhengene, mennesker som tør å møte barna og anerkjenne dem som de er, og samtidig står for verdier som bekrefter det kristne menneskesynet og det kristne trosgrunnlaget.

Relasjonspedagogikk

Å lære og å leve henger sammen, og begge deler er avhengig av relasjoner til andre mennesker. Kanskje kan det være på sin plass i trosopplæringsammenheng å snakke om en relasjonspedagogikk, som setter fokus på hvordan barn og unge skal kunne lære seg å leve godt med seg selv, med andre og med Gud. Å få støtte til å mestre livet har sammenheng med å finne et sted å høre til. Forholdet mellom breddetiltakene og den enkeltes behov kan være vanskelig. Det er viktig å se den enkelte, særlig den som har det vanskelig og trenger det mest. Samtidig er det viktig å bygge fellesskap som gjør at man har et sted å høre til, et sted hvor man kan være med å delta men også bli båret. På hvilken måte kan kirken presentere seg som et slikt sted der det er mulig å høre til i glede og sorg for flest mulig?

Metoder som deltakelse, involvering, ansvarliggjøring, samarbeid og ikke minst betydningen av dialogen mellom deltakerne i prosessen, er sentrale. Dette er metoder som forutsetter et mer sosiokulturelt læringsbegrep, hvor læring ikke først og fremst er å kunne gjengi lært kunnskap, men at læring viser seg i varige endringer av holdninger og handlinger. For en diakonal trosopplæring

som har som mål å gi hjelp til livsmestring og gjøre barn og unge til myndiggjorte deltakere, er dette avgjørende.

Hva tenker du som trosformidler om din relasjon til de barna og ungdommene du er sammen med?

Hvilken betydning tror du selv at du har i deres øyne?

Hva vil dette si for menighetens trosopplæringsarbeid?

Menigheten utfordres til å være

- et læringsfellesskap der barn, unge og voksne kan lære av hverandre og delta i arbeidsfellesskap
- et omsorgsfellesskap der det er mulig å bli sett og båret når livet butter; når motgang kommer, når relasjoner oppløses, når overgrep har funnet sted, når håpet er knust...
- et inkluderende fellesskap der det legges til rette slik at alle kan delta, og som gir mulighet for at barn og unge kan få hjelp til sin livstolkning og livsmestring

For å realisere denne visjonen om menighetens muligheter som fellesskap, kan det være viktig å se på noen mer konkrete tiltak. Innenfor det store fellesskapet som utgjør menigheten, er det viktig å skape møteplasser på tvers av generasjoner og evne og mulighet til deltakelse, gjennom gudstjenestefeiring, kirkekaffe og andre måltidsfellesskap, ved menighetsturer og andre arrangement. Men det kan også være viktig med mindre grupper. Innenfor trosopplæringsarbeidet i menighetene finnes det enormt mange ulike former for fellesskapsgrupper. Mange av disse har fokus på noe som skal læres, kunnskap eller aktiviteter, men dette er i kombinasjon med omsorgselementer som trivsel, tilhørighet, bli sett, deltakelse osv. Det finnes

også grupper i menighetene som kanskje ikke direkte defineres som trosopplæring, slik som sorggrupper for barn som har mistet en av sine nærmeste eller der familien går i oppløsning, grupper for barn som har psykisk syke foreldre eller andre sykdommer, men i relasjon til livsmestringsperspektivet er også denne type grupper en del av menighetens trosopplæring. Selv om noen slike grupper vil kreve spesiell kompetanse hos de som skal lede dem, finner man ofte mye kompetanse innenfor menigheten. Ellers er det viktig at man kan henvende seg til fagpersoner når problemene er større enn menigheten har ressurser til å håndtere.

Det er viktig ut fra et diakonalt perspektiv i trosopplæringen at evnen til livsmestring sees i sammenheng med relasjonene også utenfor menigheten og kirken. Hvilke relasjoner har barnet og den unge? Hvordan kan man identifisere og styrke nettverket til et barn eller en ungdom som kanskje trenger hjelp til å bedre relasjoner som eksisterer, eller å opprette nye relasjoner for å få livet til å fungere. Det er viktig at kirkens trosopplæring har åpne øyne for verden utenfor kirkedørene, slik at man kan forstå hva som skaper hindringer for barnets eller den unges opplevelse av tilhørighet og fellesskap. Dette kan dreie seg om mange ting; fra mobbing og manglende sosial status til fysiske eller psykiske funksjonshemninger. Kirkens opplæring skal også bidra til at barna utvikler forståelse for andre, empati og toleranse. Det er viktig at barna får en opplevelse av at det er bruk for dem og det de kan bidra med av initiativ, kunnskap, ferdigheter, omsorg osv. Å bety noe for andre er med å bygge opp under opplevelsen av verdighet.

For å få mulighet til å se den enkelte, forstå den enkeltes behov og livssituasjon, er det avgjørende at man også finner rom for samtale med den enkelte. Kanskje vil det for mange barn og unge være unaturlig å be om en samtale. Derfor er det viktig at den voksne gjør seg tilgjengelig for samtalen. Mange er blitt overrasket over at barn og unge har benyttet anledningen til å komme til samtalerommet eller det stille rommet når de er blitt invitert. Andre har gjort gode erfaringer med at samtalen faller lett når man samtidig gjør noe praktisk sammen. Ved å invitere et barn til å være medhjelper i det å dekke bordet eller være med å handle inn, kan anledningen by seg til en viktig samtale om eksistensielle spørsmål eller alvorlige bekymringer.

Hvilke erfaringer har du/dere gjort i forhold til det å samtale med barna og de unge? I hvilke situasjoner skjer det?

Å samtale med barn

Den viktigste egenskapen hos den som skal snakke med barn, er en genuin interesse for barnet, og det barnet forteller. Opp gjennom tidene har man ikke oppfattet eller behandlet barn som fullverdig mennesker. Man så derfor ikke på barnet som en verdifull samtalepartner, og i svært liten grad har man forstått at barn har samme følelsesregister som voksne. Barn skulle oppdras. De skulle være lydige, stille og gjøre minst mulig ut av seg. Barndommen har i vår tid fått en egenverdi, og barnet blir i større grad sett på som et komplett individ med eget perspektiv. Som med så mange andre samfunnsendringer tar det tid å innlemme denne nye forståelsen i måten man samtaler med barn på. Det er et stykke fra holdning til handling. Man kan komme i den situasjonen at man ønsker å behandle barn med anerkjennelse og empati uten å ha de redskapene man trenger for å kunne samhandle med barn på en måte som oppleves godt for barna.

Et hovedelement i kommunikasjonen med barn er å hjelpe dem til å knytte mening til situasjoner og hendelser, noe som er i tråd med Antonovskys teori i kapittel 2. Samtaler med barn er derfor et sentralt virkemiddel i kirkens mål om å bidra til livstolkning og livsmestring. Barn erfarer, reflekterer, tenker, grubler, føler og konkluderer. Gir man dem tid og rom vil man kunne oppleve mange fine samtaler med barn. Samtaler som bidrar til å utvide barnets og vår forståelse av hendelser og omgivelsene rundt oss. Barn som får anledning til å fortelle om hendelser i egen hverdag, klarer lettere å sette ord på vanskelige situasjoner ved senere anledninger. Det kan gjøre dem bedre rustet til å håndtere livet videre. Det vil si at det å samtale (ikke tale) med barn kan være et viktig skritt mot bedre mestring for barnet – livsmestring.

Å sette ord på opplevelser og følelser er noe alle barn bør få anledning til å øve på, fordi det vil kunne være med på å gi barnet tro på egen evne til å si noe om

hvordan det har det. På langt nær alle får muligheten til dette hjemme. Samtidig oppleves det godt for barnet å bli lyttet til. Det gir en opplevelse av å være av betydning, av å være verdifull. Det er her viktig å påpeke at barnet selv, uansett i hvilken sammenheng barn samtaler med den voksne, bestemmer hva og hvor mye det vil si. Voksne må aldri presse et barn. Det er også viktig å huske på at det er den voksne som har ansvaret for å passe på at et barn ikke utleverer for mye, at for mye blir sagt. Dette vil særlig gjelde i en gruppe.

Diskuter spørsmålet:

Hva vil være for mye/ for tøft å utlevere?

Barn har behov for å oppleve mening og forutsigbarhet. En rekke hendelser på nasjonalt og internasjonalt nivå frembringer frykt: for eksempel naturkatastrofer, krig og terror og store oppslag om vold og seksuelle overgrep. Svært mange barn følger med og oppfatter hva som sies på TV og radio, eller de overhører voksnes samtaler. Barn strever naturlig nok med å forstå hva og hvorfor hendelser finner sted og trenger voksne som vil snakke med dem på en åpen og direkte måte. Det betyr ikke at man skal si veldig mye og mer enn det barnet selv ber om. Informasjonen må avpasses barnets alder og spørsmål.

Hendelser som i sterkere grad angår barna mer personlig, er det også viktig å samtale rundt; sjalusi, mobbing, urettferdighet, fattigdom, skilsmisse, innbrudd osv. Hvis slike tema kommer opp, bør man tørre å snakke om det. Man kan fortelle bibelhistorier eller andre historier, og det finnes en rekke gode bøker som tar opp viktige tema for barn og ungdom. Når man snakker om tabuer som for eksempel rus, vold, psykiske lidelser og skilsmisser, forteller man barn og unge flere ting; at barnet ikke er alene om å leve med slike utfordringer, at det ikke skal være slik, at barnet har lov til å føle sinne, sorg og angst rundt sin livssituasjon, at det ikke er noe å skamme seg over og at det er hjelp å få. Slike samtaler kan skje både i forhold til det enkelte barn, men også i mindre grupper.

I formidling/andakt settes tematikken inn ved at jeg bruker mye dialog med unge. Hvor er de? Starte der de er, og knytte troen inn mot livet/livets kjerneområder. Livstolkning, stille de åpne spørsmålene. La de få undre seg.. og vet at troen skapes som en gradvis prosess. Bastantheit har jeg lite sans for. Likevel har jeg tro på å formidle troen på en Gud som vil være nær, gir styrke, trygghet og er der gjennom livets ulike dager (Fra spørreundersøkelsen).

Kommer et barn inn på et tema som synes vanskelig for den voksne skal dette temaet møtes med anerkjennelse og empati, ikke avvisning. Den voksne bør kunne ta imot det barnet sier, og lytte etter hva det er barnet forsøker å si. Man må vite hva det innebærer å anerkjenne barns subjektive følelser og opplevelser og hvordan være en god lytter. Man må også være bevisst sin egen verbale og ikke-verbale kommunikasjon. Det er også svært viktig å møte barnets sterke eller såre følelser uten å la egne følelser ta overhånd. I samtaler med barn har voksne lett for å møte deres følelser og fortellinger med bagatellisering, forklaring og gode råd. Man vil så gjerne hjelpe, er redd for ikke å kunne gi et godt svar og kanskje er det også lettere å komme med velmente råd fremfor å lytte til historier som kan være "ubehagelige" og vonde å høre på. Det kan også være slik at fremfor å lytte til hva barnet forteller sitter man og tenker på hva man skal svare barnet. Man må ikke alltid ha et godt svar for hånden. Barn trenger at andre lytter til det de sier og bekrefter dem, både innholdsmessig og følelsesmessig. Det barnet forteller kan være alt fra sårt og trist til ubegripelig og smertefullt. Det er viktig at voksne tåler å høre hva barnet forteller.

Hva skal man gjøre med de ordene som rommer sorg, sinne, overgrep, omsorgssvikt og selvmordstanker? Man kan velge å avslutte samtalen. Det kan synes enklere å la en del temaer barnet tar opp bli liggende, for hva kan man gjøre til eller fra? Hva kan man gjøre for det barnet som man ser blir mobbet eller som forteller om episoder av mobbing, som uttrykker sorg over nettopp å ha "blitt skilt", eller som etter flere år fortsatt gir uttrykk for hvor vanskelig det er å feire høytider? Hva med det barnet som er sjalu på sin lillesøster, er redd

for at det skal begynne å brenne eller uttrykker redsel for at det skal bli krig i Norge? Og hva gjør man når et barn gir uttrykk for at det lider under generell familiebebelastning, psykisk syke foreldre, rusproblematikk, vold eller seksuelt misbruk?

En kan unnlate å snakke med barn fordi en tror at en på den måten beskytter dem. Barnet selv kjenner sin situasjon godt. Det vet hvordan det har det, hva det tenker, opplever og føler ... Selv om det barnet forteller er fremmed for den profesjonelle er dette barnets livsverden. Den er ikke fremmed for barnet og det tåler som oftest godt å snakke om den hvis bare mottakeren tåler det (Drugli og Engen 2004).

Et barn vil alltid ha en egen subjektiv opplevelse av det som skjer i eget liv, og det vi voksne tror barnet opplever eller føler, stemmer nødvendigvis ikke. Derfor blir det viktig å snakke med barnet selv for å få et mer riktig perspektiv. Det er ikke slik at barn glemmer fortellere eller tenker mindre på vanskelige ting enn voksne. Det vil ofte ikke være i den voksnes makt å endre på det som er barnets aktuelle utfordringer eller noe som allerede har hendt i barnets liv. Det man kan gjøre er å hjelpe barnet til å finne ord, setninger og fortellinger som rydder, ordner og arkiverer hendelsen som noe mer håndterbart. Her er det nok en gang viktig å understreke at det hele tiden er barnet selv som skal kontrollere tempo og retning for samtalen. Dette betegnes som en "myk" metode som ikke kun er forbeholdt psykologer og terapeuter (Holmsen 2010).

Omsorgssvikt og handlinger av kriminell karakter skal alltid meldes til barnevernet eller politiet. Fortsatt kan man være den viktige andre.

Diskuter:

Hva ville dere oppleve som krevende/vanskelig/umulig å skulle snakke om med et barn?

I en del sammenhenger vil det være konstruktivt å rette oppmerksomheten mot hvordan problemet kan løses. Ved å bevisstgjøre barn kan de selv finne mulige løsninger på det som kan oppleves vanskelig og uhåndterbart. Snakker vi med barn i mindre grupper kan de sammen finne frem til ulike løsningsstrategier som vi kan hjelpe dem til å ta i bruk når de har lignende opplevelser.

Det handler ikke først og fremst om å lære alle de rette svarene, men om å lære å stille de gode spørsmålene med utgangspunkt i eget liv, egen undring og egen tro. Vi utfordres til å ta utgangspunkt i de eksistensielle spørsmålene barn og unge har og til å gå inn i den store bibelfortellingen sammen med dem. Vi som voksne utfordres til ikke å fremstå som "Livsmestrere" men snarere som "Medvandrere". Dette utelukker ikke kunnskapsformidling og tydelighet, men sier noe om at vi også er i stadig lære og at heller ikke vi "fikser alt" eller "forstår alt".

Samtalebehovet kan bli sterkere formulert i forbindelse med definerte kriser i den enkeltes liv eller i et fellesskap f.eks. knyttet opp mot ulykker og død, og her har kirkens folk en særlig kompetanse til å tilby nærhet, samtale, praktisk konkret hjelp osv.

Ritualer

Kirkens ritualer skal være med å gi språk til troen og rammer for de religiøse opplevelsene. Ritualene kan gi støtte til mennesker i ulike situasjoner i livet; i sorg og glede, ved livets start og ved livets slutt. Gudstjenesteliturgi, bønner og salmer er ritualer som har lange tradisjoner i kirken. Ritualene kan bære erfaringer fra menneskelivet fram for Guds ansikt. Ved at barn får anledning til å ta med seg sine gleder og sorger inn i kirkens rom, kan de få en opplevelse av å bli tatt på alvor og få en bekreftelse på at "livet mitt er så viktig at Gud bryr seg om hvordan jeg har det." Samtidig kan barna få anledning til å se sin egen livsfortelling i lys av Bibelfortellingen. I et sjelesørgerisk perspektiv kan barna gjennom å se sitt liv i lys av den Store fortellingen, finne håp og trøst i sitt eget liv. Det ligger mye livsmestring i slike ritualer.

I formidling av bibelhistorier forsøker jeg å dra temaet inn i barnas hverdag, her og nå. Vi har også brukt Kristuskransen i formidling fordi den omhandler livet og troen på en helhetlig måte.

Vi fokuserer på at Jesus møter mennesker der de er i livene sine, ikke på grunn av det en presterer/gjør/får til. Vekt på at Guds kjærlighet er betingelsesløs, man er elsket fordi en er skapt i Guds bilde, unik og uendelig verdifull (Fra spørreundersøkelsen).

Barn og unges engasjement i liturgisk arbeid er godt begrunnet og gir et viktig bidrag til gudstjenestelivet mange steder rundt i landet. Det er viktig at vi utvikler symboler og handlinger slik at barn og unge kan være tilstede i dem og kjenne seg velkommen. Ritualene kan tas med ut av den spesifikt gudstjenestelige rammen og brukes i andre aktiviteter som en del av et program, f. eks brukes lystenning i mange sammenhenger, bønnestunder med både forberedte og frie bønner, tegnet eller skrevet ned på lapper, sangritualer i forbindelse med måltider, kveldsavslutninger osv. Trosopplæringen skal på mange måter gi barnet mulighet til å finne sitt eget språk og en tolkningsramme for sitt eget arbeid med å leve og mestre sitt liv.

Samtal om hvordan dere bruker ritualer i deres trosopplæringsaktiviteter.

Relasjonskompetanse

Kompetanseheving vil være nødvendig på flere plan dersom kirken skal kunne forstå barn og unge og være tilstede i deres liv som seende og handlende medvandrere. Dette heftet kan sees som en del av denne kompetansehevingen. Viktig kompetanse finner trosopplæringsmedarbeiderne også gjennom samarbeid med foreldre, men også skole, helsesøster, PP-tjenesten og andre fagressurser.

Et annet viktig kompetansefelt er kvaliteten på relasjonen. Det er den voksne som har ansvaret for relasjonen og som må sørge for at barnet ikke blir redusert til et objekt for den voksnes manipulering og maktutøvelse. De voksne i trosopplæringen trenger å utvikle sin relasjonskompetanse. Det vil si at trosopplæreren evner å se det enkelte barn på dets egne premisser og avstemmer sin egen atferd, uten dermed å legge fra seg lederskapet og evnen til å være autentisk i kontakten. Relasjonskompetansen setter ikke spørsmålsteget ved likeverdigheten som en relasjonell kvalitet, men beskriver en bestemt kvalitet i de voksnes lederskap av relasjonen barn – voksen. I praksis vil det si at i et møte mellom et barn og en voksen så er det alltid den voksne som har ansvaret for kvaliteten på relasjonen og for det endringsarbeidet som må utføres for å skape en bedre relasjon.

I kirkens arbeid med barn og unge betyr trosformidlerne mye for barnets opplevelse av å delta i noe som oppleves godt og meningsfullt. Lederes holdninger er langt viktigere enn ordene, og de voksnes sympatier og antipatier vil raskt prege barna og sette en standard i fellesskapet. Det betyr ikke at det bare er profesjonelle som kan arbeide med barna, men det krever at de som skal være trosformidlere og fellesskapsbærere må ha en viss selvinnsikt og grunnleggende kunnskap om barn og unge.

Å behandle barnet som et subjekt vil ikke si at barnet kan gjøre som det vil og ikke skal settes grenser for. Kanskje som en konsekvens av samfunnets endrede syn på barnet har man i de senere årene sett en forskyvning i fokus på hva barn trenger; de er sterke, ønsker medvirkning, trenger utfordringer og rom for gradvis løsrivelse. Men en forutsetning for nettopp dette er at barna

samtidig får rammer, struktur, grenser, trygghet og nære relasjoner. Det vil si at barn har flere ulike behov samtidig.

Diskuter begrepet relasjonskompetanse.

Makt

Makt er et begrep med både positive og negative klanger. Når det gjelder forholdet til barn og unge er maktaspektet særdeles viktig å være oppmerksom på fordi voksne ofte kan ha mer makt i utgangspunktet. Som følge av større fysisk og psykisk kapasitet, posisjon osv kan den voksne oppleve seg som overlegen. Barn og unge er en sårbar gruppe som i noen sammenhenger, blir utsatt for maktovergrep fra voksne, fra de såkalte "ekspertene". Dette er vanskelige og utfordrende situasjoner som det er viktig å sette ord på fordi man som voksen kan komme til å utøve makt over noen uten selv å være helt klar over det. Det er viktig og nødvendig at voksne som arbeider med barn og unge hele tiden er bevisst på sin rolle og lar seg utfordre til stadig å tenke over hva man gjør og hvorfor.

DEL II

5. Stemmer fra kirken

I dette kapittelet blir 6 ulike temaer knyttet til trosopplæringsarbeidet presentert. Temaene er valgt med bakgrunn i svarene fra spørreundersøkelsen (i blå skrift) og er svært relevante for dette heftets fokus.

Trosopplæringsarbeid gir mange gleder og mye meningsfullt arbeid, men noen nye stier skal også tråkkes opp, og det kan være ganske krevende og iblant frustrerende. Det er viktig at alle som er knyttet til menighetens trosopplæringsarbeid jevnlig snakker sammen. Under disse samtalene kan man dele gleder, frustrasjoner, fortvilelse, kunnskap, livserfaring osv.

Vi håper at noen av disse møtene kan ha dette heftet som utgangspunkt for samtale og diskusjon.

Hvert tema består av en kort innledning og noen spørsmål. I tillegg finner dere mange svar fra spørreundersøkelsen som ble gjort i menigheter rundt i landet. Kanskje er dere enige i utsagnene, eller helt uenige? Hvorfor er dere uenige? Hva mener dere? Vi oppmuntrer dere til sette ord på dette. Kan det være noe rett i det de andre sier? Kanskje ja, kanskje nei?

Tidsavgrensede og kontinuerlige tiltak

I trosopplæringsplanen står det at opplæringen skal utformes slik at den enkelte døpte har et tilbud om 315 timer trosopplæring i løpet av 18 år. Når den lokale planen lages, må det derfor dokumenteres hvordan disse 315 timene skal fordeles. Det er også et pålegg om at opplæringen skal være for alle døpte, uavhengig av funksjonsevne. Dette har ført til at kirkens systematiske trosopplæring i stor grad bygges rundt tidsavgrensede breddetiltak knyttet opp til et årskull. Menighetenes ansvar for og ønske om å møte flest mulig barn gjennom trosopplæringen er bra. Kirkens tiltak blir også en konkurrent til andre tilbud i barnas nærmiljø i en hektisk hverdag, og klart avgrensede tilbud blir en måte å møte denne utfordringen på. Samtidig virker det rart hvis menighetens kontinuerlige tiltak som kor, speidergrupper og lignende ikke kan regnes som trosopplæringstiltak fordi de vil "ta for mye tid" av de 315 timene.

Man må kunne sette spørsmålstegn ved mulighetene for visjons- og måloppnåelse gjennom de tidsavgrensede tiltakene. Mange menigheter har satt klare mål om å bidra til barn og unges livstolkning og livsmestring, samtidig som de inviterer til ett helgetreff per år. Kan aktiviteter som faller inn under slike aktiviteter skape rom for den type samvær, samtaler og opplevelser som barn og unge både trenger og søker?

Det kan synes som kirkens mål om bl.a. å bidra til livstolkning og livsmestring i liten grad er forenlig med tidsavgrensede tiltak. Menighetene bør derfor i tillegg til sine tidsavgrensede tiltak kunne tilby gode, kontinuerlige tiltak uten å

la seg fange av timetellingen. Videre er det viktig å jobbe med hvordan man kan skape sammenheng mellom de tidsavgrensede og de kontinuerlige tiltakene.

Jeg som tidligere har jobbet med barn som har "strevet" i andre type stillinger, burde ha gode forutsetninger for dette, men innenfor kirken er det på en måte ikke god nok tradisjon og tro for fokus på dette. Vi måler gode tiltak ofte i antall barn – og fokuset blir på mye praktisk arbeid, skaffe nok frivillige til gjennomføringen og skape gode formidlinger /andakter. Til tider opplever jeg meg mer som aktivitetsleder enn en diakon.

Målet for våre prosjekter er at barna som kommer til kirken skal føle at det er deres kirke, at de er like viktige som alle de andre som bruker den. Vi har inntrykk av at nettopp fordi de er her så ofte så føler de en tilhørighet.

Begrepene livstolkning og livsmestring

Flere menigheter forteller at det er vanskelig å få et eierforhold til begrepene livsmestring og livstolkning. I mye av rapporteringsarbeidet i trosopplæringens første fase har det vært viktig å kunne vise til godt frammøte, mange aktiviteter osv. Når trosopplæringen skal implementeres i alle menigheter som noe mer permanent, kan begrepene få nytt fokus. For noen er disse begrepene nye og har ikke så mye konkret innhold enda. Det blir derfor svært viktig å sette av noe tid til å reflektere rundt hva disse ordene betyr i praksis. Dette er et arbeid hele menigheten må gjøre. Kanskje kunne dere arrangere en temakveld for de som jobber med barn og unge i menigheten med refleksjon rundt disse begrepene?

Begrepsparet gir og hjelp til å utvikle en pedagogikk og en metodikk som tar utgangspunkt i livet, som gir rom for erfaringene og undringen som åpner opp for de store spørsmålene.

Begrepsparet hjelper oss til å ha et fokus på det livet som vi lever her og nå, og ikke bare på en eller annen ideell fremtid. Den kobler troen til livet og sier at troen kan hjelpe meg til å mestre livets mange utfordringer og den gir meg hjelp til å tolke verden rundt meg.

Disse begrepene gav legitimitet til en del tema som vi også før hadde hatt med, men som vi ikke hadde vært så ivrige til å fremheve fordi de ikke virket så sentralt kristelige og det ga oss frimodighet til å utvide stofftilfanget innen dette området.

Ja, begrepene livsmestring og livstolkning har vært i fokus siden vi startet og er viktig i det daglige arbeidet vårt. I aktiviteter som settes i gang og som er både kontinuerlige og avgrenset, er fellesskap, bønn og fysiske utfordringer satt i høysetet. I noe av arbeidet vårt er det nedfelt i framdriftplanen at barna skal få kunnskap om ulike sider ved livet som kan være med på å gi dem livsmestring

Fellesskap og nettverk

Å være en del av et fellesskap betyr at man er uunnværlig i kraft av seg selv. Det betyr at barnet har en plass i gruppen som ingen andre kan fylle.

Hva er det ved menighetens liv og virke som bidrar til at barn og unge opplever at de tilhører et fellesskap? Dette svarer menighetene noe ulikt på. Det samme kan man se i forhold til hvor man finner de viktige fellesskapene. Mange menigheter vektlegger gudstjenesten som den arenaen der de ønsker og tror at barna skal få en opplevelse av å være en del av et større fellesskap. Andre menigheter uttaler i like stor grad verdien av de mindre fellesskapene. Hva tenker dere?

Har ellers stor tro på egenverdien av fellesskapet i de ulike aktivitetene i "hverdagsmenigheten"; det kommer langt flere til kirke/forsamlingshus enn de vi ser på søndagene. Tror vi skal tenke raust omkring hvem "menigheten" er; det er ikke bare gudstjenestedeltagerne.

Drømmer om å starte en jentegruppe fordi jeg ser behovet og tror det vil kunne bli en type livsmestring for jenter.

Gjennom sosialt samvær på samlinger skapes et fellesskap innenfor menigheten hvor de hører til. Dette fellesskapet trekkes inn i større samlinger (eksempelvis gudstjenesten) hvor de gis plass og oppmerksomhet fra det større fellesskapet.

Vi har kjempet iherdig mot forsøk på å lage fagteam som reiser rundt i hele prostiet og gjennomfører opplæring. Det kan kanskje øke kvaliteten på fremføringen, men det bygger ikke fellesskap.

Enkelte menigheter synes det er vanskelig å bringe gruppetilhørigheten videre til det store kirkefellesskapet.

Vi jobber hardt for å komme oss vekk fra tanken om "at vi opptrer i kirken" til å tenke "vi er med og feirer gudstjeneste". Vi er underveis, men ikke i mål.

Målet for våre prosjekter er at barna som kommer til kirken skal føle at det er deres kirke, at de er like viktige som alle de andre som bruker den. Vi har inntrykk av at nettopp fordi de er her så ofte så føler de en tilhørighet. Vi prøver også å knytte aktivitetene opp mot gudstjenesten for å inkludere barna i det store fellesskapet. Dette er ikke alltid så lett og vi jobber stadig med å finne løsninger på hvordan vi kan lage møtepunkt som er gode for både barn og voksne.

Det handler også om tilhørighet når barna møter mange av de samme voksenpersonene igjen over tid og ser at også menneskene i kirken er der og ikke skiftes ut hele tiden. Barna sier med sine handlinger og blikk i fra om de føler at de hører hjemme eller føler seg utilpass. Utfordring: Gruppetilhørighet fremfor det store kirkefellesskapet.

Mange menigheter har alltid gudstjenesten som utgangspunkt og mål:

Vi prøver også å knytte aktivitetene opp mot gudstjenesten for å inkludere barna i det store fellesskapet. Dette er ikke alltid så lett og vi

jobber stadig med å finne løsninger på hvordan vi kan lage møtepunkt som er gode for både barn og voksne.

Ha en del av aktivitetene i kirkerommet som er rommet for gudstjenesten, menighetens viktigste felleskapssamling. At aktivitetene inneholder trospraksiser. Ved å la dem planlegge, forberede og gjennomføre gudstjenester.

Alle samlingene foregår i kirkerommet. Da blir de trygge der og gjør rommet til sitt. Alle tiltak ender med en gudstjeneste. Gudstjenesten er kirkens hjerteslag.

Vi er opptatt av tilhørighetsdimensjonen. Og har derfor som ledetråd at tiltakene skal inneholde gudstjeneste som start eller avslutning. Vi har også vært opptatt av at barn og unge skal møte menighetens egne ansatte på våre tiltak og dermed få bygge relasjoner til personer de kan møte igjen på neste tiltak.

De "stille" og de "bråkete" barna

Barn og unge som er "for stille" eller "for bråkete" er en utfordring i menighetens trosopplæringsarbeid, kanskje spesielt den siste gruppen. I vår undersøkelse virker det som man ikke problematiserer hvorfor disse barna er urolige eller svært sjenerte. Dersom alle skal behandles likt, vil det ikke være mulig å bidra til økt opplevelse av livstolkning og livsmestring for en del barn. Menigheter forsøker på ulike måter å møte disse utfordringene. Stemmene nedenfor kan kanskje starte en diskusjon i deres sammenheng også?

De mest utagerende må begrenses noe for de har lett for å skape ubehag hos andre, bevisst eller ubevisst. Det er ikke lett å få til et miljø der alle finner seg til rette, og vi lykkes ikke alltid med det.

Vi har jo hele tiden en sånn snakk og vi har jo også måttet be en eller to om å slutte for det ble for problematisk. Det er jo barn som selvfølgelig har det dårlig og som sikkert hadde hatt ekstra godt av å gå her og som heller ikke er motiverte, det er en sånn blanding.

I gruppen vår hadde vi en litt trøblete jente som alltid gjorde så mye ut av seg i gruppen. Moren til den jenta fortalte oss at dagen i menigheten var hennes høydepunkt i løpet av uken.

Dette problemet møter vi hver eneste dag (Etter skoletid). Det er et dilemma hvordan vi skal møte både de aktive samtidig som vi tar vare på de stille og forsiktige. Vi har en samling hver dag, og i denne samlingen krever vi at det skal være stille. Resten av dagen kan de velge forskjellige aktiviteter ... forskjellige aktiviteter som passer for de forskjellige mennesketypene.

Dette har rett og slett blitt min "nød" og det skaper en demotivasjon hos meg selv fordi jeg føler at jeg ikke klarer å se de barna som virkelig trenger det. Men vi har gjort noen grep som f. eks å ha faste aktivitetsgrupper med samme leder/voksne fra gang til gang for nettopp å bygge/skape en tettere og nærere relasjon mellom voksne – barn.

Snakker om temaet på medarbeidersamlinger, om det å være oppmerksom både på stille og aktive barn, og SE den enkelte. Dette gjør vi ved å stå i døra og ønske velkommen, være tilstede, småprate med alle på gruppen, invitere de inn i samtaler med direkte spørsmål om vanlige hverdagslige ting og være særlig obs under frilek/freetime om barn fryses ut fra lek, konfliktsituasjoner, barn som trekker seg unna, sitter alene eller vandrer rundt...

De som "bare" er stille og forsiktig detter nok lett mer igjennom. Vi forsøker selvsagt å se alle når vi har aktiviteter, men det som skjer er jo selvsagt at de som er aktive og utadvendte får mest oppmerksomhet, både i form av positiv oppmerksomhet og i form av (påpakking) og beskjeder om å roe seg.

Dette er et område som vi erfarer er vanskelig. Vi er ofte for få voksne til stede for å se de barna som trenger en ekstra roende hånd, eller de barna som trenger å sees.

Jeg ser mer og mer behov for å dele barn inn i mindre grupper for at barna skal bli sett, også de mer stille barna.

De voksnes rolle

Med tanke på den kunnskapen vi har om nettverkets verdi, bør det for de voksne som arbeider med kirkens trosopplæring være interessant å reflektere rundt hvordan de ser på sin egen rolle i barn og unges nettverk. Opplever du deg selv som en viktig brikke med hensyn til barns møte med menighetens fellesskap?

Gjennom forskjellige aktiviteter, som "Etter skoletid" og lignende blir barna kjent med oss som arbeider i kirken. Vi ser at det skaper viktige relasjoner, som både gir oss i kirken et nettverk, men også barna får en opplevelse av å kjenne til kirken og de som jobber der (også frivillige voksne).

Vi må jobbe mer med relasjonsbyggende arbeid mellom barn og oss voksne. Ved 30-40 barn på ett enkelt tiltak tror jeg ikke vi klarer å etablere gode relasjoner mellom barn og voksne.

Jeg føler ikke at jeg klarer å se de barna som virkelig trenger det. Men vi har gjort noen grep, som f.eks. ha faste aktivitetsgrupper med samme leder/voksne fra gang til gang for nettopp å bygge/skape en tettere og nærere relasjon mellom barn – voksne.

Unge ledes kompetanse

I dette heftet har vi beskrevet noen av de utfordringene barn og unge kan oppleve gjennom oppveksten, og vi har forsøkt å tegne et bilde av hvor viktig voksnes rolle i barnets nettverk er. Barn ønsker medvirkning, men også rammer, struktur, grenser, trygghet og nære relasjoner. Dette krever ledere som kan opptre konsekvent og grensesettende på en måte som gagnar barnet. Mange menigheter legger aktivt til rette for at ungdommene skal få ledertrening. Det er viktig å engasjere de unge, men også nødvendig å stille spørsmålstegn ved i hvilken grad disse ungdommene ned til 8.klasse kan ivareta barn og jevnaldrende. De er ikke så mye eldre enn de barna de skal lede, og det er de voksnes plikt å avpasse ansvaret til deres modenhet.

Vi legger vekt på å se hver enkelt, snakke med hver enkelt, lære navn, vise interesse for hva de holder på med på skolen og på fritiden, alle skal kjenne seg verdsatt og akseptert. Sette grenser slik at alle kan trives og føle seg trygge. Ha nok voksenledere. I oppgaver som er tilpasset hver enkelt og fordele etter hva de har lyst til.

Vi prøver å bruke barn som ledere for andre barn. De som går i 8.klasse er ledere på etter skoletid.

Enkelte menigheter benytter ungdomsledere, men er opptatt av at disse ungdommene skal få veiledning og at de blir fulgt opp på alle store arrangementer.

Eksempel er en av guttene vi har på lederkurset. Han er ikke særlig moden for å sitte og lytte til undervisningen om det å være leder. Han tiltrekker seg mye oppmerksomhet som igjen skaper uro i lederkursgruppa. I veiledningssamtale med denne gutten er ikke målet vårt å kjeft på ham, men å få ham inn på de rette veiene, slik at han kan se at han kan være en ressurs på en positiv måte. Vi ønsker ikke å fortelle han at om han ikke skjærper seg, så går det dårlig i livet hans. Vi fokuserer mer omvendt. Hvis du klarer å bruke evnene dine på en rett måte, på en måte som bygger hverandre og gruppen opp, så får du utrettet mye bra (Fra spørreundersøkelsen).

Viktig med gode ledere som kan se og være tilstede for barna/ungdommene. Vi er Jesu hender, føtter, øyne, ører. Slik vi møter barn og unge, slik tror de at kirka er, slik tror de Gud er! Vi deler i grupper, med f eks 2 ungdomsledere for 6-8 barn. Disse lederne er sammen med barna hele tiden. Altså: Viktig å dyktiggjøre leder. Vi bruker mange ungdomsledere. Disse trenger veiledning. Prøver å la en ansatt være tilstede og ha som (eneste) oppgave å følge opp ledere på alle store arrangementer. Det er god ledertrening.

Utdanner unge ledere som har som førsteprioritet å se den enkelte. Vi har veiledningssamtale med den enkelte: Dette gjelder på det kontinuerlige arbeidet blant ungdom.

Foreldres behov i lys av forebyggende arbeid

En diakonal trosopplæring vil se, tolke og handle i forhold til barn, unge og familiers livserfaring. Foreldre trenger støtte i arbeidet med å være foreldre. Det er hjemmene som er den viktigste aktøren i barns trosopplæring, og det er viktig å samarbeide nært med hjemmene. Å styrke foreldres opplevelse av mestring, vil komme barna tilgode. Dette gjelder på mange plan; alt fra å hjelpe foreldre til å lære aftenbønner eller sanger de kan be og synges for barna sine, til å hjelpe de med sine samliv eller i krisesituasjoner.

Så lenge barna må følges på en aktivitet, er det enklere å få kontakt med foreldrene. Når barna kan komme seg til aktivitetene på egen hånd, må man tenke møtepunktene med foreldrene på en annen måte. Hva slags kontakt har dere med foreldregruppa i forhold til de ulike aldersgrupper og aktiviteter?

Det er å møte mennesker som har det vanskelig. Å være på tilbudssiden til barn/foreldre som virkelig trenger en prat – der kunne jeg og frivillige vært langt bedre...

Inviterte alle foreldre som har barn knyttet til kirken tilbud til et foreldremøte med et tema som utfordret alle i nærmiljøet. (Kjempegod respons). Skolen valgte ikke å gjøre noen grep, men da var det flott at vi som kirke våget å gjøre noe med dette. Vi leide inn foredragsholder- og snakket åpent og ærlig om problematikken. Det var å skape en type livsmestring både til barn og voksne om et sårbart tema.

Jeg har hatt samtaler med foreldre hvor jeg har hatt bekymringer rundt et barn (adferdsvansker/dårlig sosialt samspill/mobbing/mobbesituasjoner) og har også viderefremidlet kontakt til helsesøster og/eller familiesenter (i dialog med foreldrene). Videre har jeg deltatt på personalmøte på barneskolen for å opprette et samarbeid om de barna som strever (Ved muntlig samtykke fra foreldre).

6. Idéer fra www.storstavalt.no-databasen

Ved å søke på livstolkning og livsmestring i databasen på nettet, er det begrenset hva som kommer fram. Mange av treffene er bare en gjentakelse av formålet for trosopplæringen, eller begrepene brukes i formuleringer av mer overordnet karakter. Praktisk bruk av begrepene er det vanskeligere å finne, men i det følgende vil vi hente fram noen prosjekt som på ulike måter synliggjør livsmestringsmetodikk og refleksjon.

I forhold til den tidligere refleksjonen om tidsavgrenset tiltak i forhold til kontinuerlige tiltak, er det interessant å se at de fleste tiltakene her er tidsavgrenset. Samtidig vil for eksempel prosjektet Dialog og livsmestring som består av så mange delprosjekter, allikevel skape en viss kontinuitet fram til myndighetsmarkeringen (se neste side).

De mest interessante rapportene vi finner som beskriver noe mer om livsmestring som perspektiv og metode, er rapporter fra et prosjekt i Hamarøy og Sagfjord menigheter kalt Dialog og livsmestring. Dette prosjektet inneholder mange delprosjekter som har vært gjennomført i løpet av flere år fra 2004 til 2010.

Vi inviterer dere til å lese disse eksemplene og bli inspirert og/eller utfordret. Men vi inviterer dere også til å bruke dem i deres lokale diskusjoner. Trosopplæringen er i stor grad kontekstavhengig og det er slett ikke sikkert at det vil passe for dere å gjøre det samme som disse menighetene forteller. Men vi vet også at det er tiltak som kan fungere etter samme "oppskrift" på ulike steder, slik Lys Våken er et godt eksempel på. Uansett er det idéer å hente; beskrivelser, refleksjoner eller detaljer som dere kan ta med inn i deres sammenheng.

Dialog og livsmestring

Målet med prosjektet har vært å utvikle et program for dialog og livsmestring sammen med videregående skole, og programmet avsluttes med en myndighetsmarkering. Prosjektet beskrives slik:

Vi forsøker å få etablert dialog med ungdommene på ulike plan. Gjennom hybelbesøk har vi dialog med enkeltpersoner. Vi inviterer til grupper der tema er: å leve i et flerkulturelt samfunn. I samarbeid med skolen arrangerer vi temadager med livsmestringstema som; rus, psykisk helse, flerkulturell forståelse og kjærlighet. I januar hvert år har vi et stort ungdomsarrangement, Hamarøynatta, for ungdom fra regionen. Her utvikler vi kirkas dialog med ungdom som en stor gruppe (Storstavalt/prosjektdatabasen).

Myndighetsmarkeringen blir begrunnet ut fra at trosopplæringen ikke lenger avsluttes med konfirmasjonen, men at aldersgruppen 16-18 år også er inkludert, og at det derfor kjennes meningsfylt å skape et nytt rituale som kan fylle denne funksjonen. For Hamarøy og Sagfjord menigheter var det også et poeng å lage en avslutning på sitt omfattende Dialog og livsmestringsprogram.

Gjennom hele ungdomsfasen har fokuset vært satt på valg i forhold til ulike etiske utfordringer. Å bli voksen handler om å ta ansvar for egne valg. På denne siste samlingen setter de derfor fokus på livsvalg.

Under overskriften "hvilke tre ting har dere lært som på en særlig måte bidrar til en fornyelse av kirkens trosopplæring", svarer de følgende:

1. Dialog er en fantastisk arbeidsmetode i møte med denne aldersgruppa!
2. Myndiggjøring. Ungdommene i denne fasen (16-18) er konfirmert, de er religiøst myndig, de er rede til å ta ansvar og ønsker å være med på å legge premissene for trosopplæringen som tilbys dem.
3. Interkulturell kompetanse. Det flerkulturelle samfunn krever kompetanse. Det å bringe sammen ungdommer med ulik bakgrunn til direkte møter og samtaler gir økt innsikt, toleranse og kompetanse.

I rapporten blir de også spurt om å gi **3 råd til andre menigheter** som skal i gang med å fornye sin trosopplæring, og de svarer slik:

1. I møte med ungdommer i den eldste fasen: Husk at de er konfirmert! Møt dem som unge voksne og myndiggjør dem. (I 2007 ble det etablert en såkalt Ekspertgruppe ut fra tanken om at ungdommene selv skal få eierskap til det som skal skje og gi ungdommene oppdraget med å svare på hva de trenger, hvilke saker som opptar dem).
2. Dialog er nøkkelen til å lykkes med den eldste fasen, involver ungdommene!
(Skape møtepunkt der man kan diskutere tema som handler om livsmestring i ungdomsfasen knyttet til økonomi, kjærlighet og seksualitet, rus osv.)
3. Samarbeid med andre som jobber med ungdom og livsmestring; videregående skole, flyktningetjenesten, skolehelsetjenesten, psykisk helsevern, frivillighetssentralen og liknende. Som kirke er vi et viktig supplement til disse offentlige instansene, men de "glemmer" ofte at

vi er samarbeidspartnere. (Det er som regel kirken som må ta initiativet.)

Kommentar

Gjennom prosjektbeskrivelsene fra Hamarøy og Sagfjord menigheter får vi demonstrert mange av de teoretiske perspektivene som vi har belyst tidligere i heftet. Dette er et opplegg rettet mot aldersgruppen 16-18 år hvor dialog, myndiggjøring og medvirkning er avgjørende element. Vil dette kunne fungere og være overførbart til yngre aldersgrupper?

Kirkefestivalen 09

I Trondenes prosti har de hatt et opplegg for barn i alderen 12-13 år kalt Kirkefestivalen. Festivalen var en del av et større prosjekt kalt *På spor av det hellige*. Målet for festivalen var uttalt slik:

Vi ønsker at prosjektet skal bidra til...

- økt tilhørighet til kirka og menigheten
- at folk skal oppleve den lokale kirke som raus, tydelig og mer relevant for seg og sin familie
- at folk skal lære å bruke kirkens ritualer til livsmestring
- økt kunnskap om kirke/bibelske fortellinger som kilde for egen tro
- at kirken skal bidra til å myndiggjøre mennesker og bekrefte deres verdi som enkeltindivider
 - gi en opplevelse av større fellesskap i kirken
 - gi rom for utvikling og utfordring av egne ressurser
 - legge til rette for kreativt samarbeid

- gi kunnskap om og erfaring med gudstjeneste, bønn og nattverd

Kommentar

Det er interessant å se hvordan målsettingene i stor grad underbygger teorien om livsmestring som er blitt presentert i kapittel 3. Sommerschilds beskrivelse av at mestring bygger på tilhørighet og kompetanse, synliggjøres gjennom det sterke fokuset på fellesskapet. Barn og unge skal få en opplevelse av tilhørighet ved at kirken kan presentere seg som mer raus, tydelig og relevant.

Fellesskapet skal gi rom og utvikling og utfordring i forhold til egne ressurser for på den måten å bidra til myndiggjøring og bekreftelse av den enkelte. Kompetansen skal utvikles gjennom samarbeid, at man skal få lære å bruke kirkens ritualer og få økt kunnskap om bibelske fortellinger.

Av innholdet ble livstolkning og livsmestring presisert gjennom begrep som personlig vekst, og sentrale dimensjoner ved menneskelivet ble knyttet opp mot vennskap og relasjoner, selvstendighet og tilhørighet. Det ble jobbet gjennom gudstjenesteverksteder og fellessamlinger med lek, måltider, undervisning. Det presiseres også i rapporten at det var viktig for arrangørene at festivalen skulle være et sted der alle kunne være med, uansett ferdigheter og funksjonsnivå. De ønsket at kirken skulle vise seg fra en profesjonell side med dyktige instruktører og en tydelig bestilling til lederne, samtidig som 7.klassingene skulle få oppleve seg som ressurspersoner som har noe viktig å bidra med i kirkelivet.

En raus, tydelig og relevant kirke - hvordan fylle slike store ord med innhold?

Digitale trosfortellinger

Prosjektet Digitale trosfortellinger ble gjennomført i Haslum menighet i 2006. Dette er et prosjekt som tar på alvor at barn og unge i dag benytter digitale medier i stor grad og har en kompetanse på dette. Ved hjelp av unge ledere som hadde fått en inngående kjennskap til metoden digitale trosfortellinger, fikk ungdommer mulighet til å bearbeide og dele egne livs- og trosfortellinger. Arbeidsmåter/metoder ble beskrevet på følgende vis:

1. Metoden vi ønsker å benytte oss av, kalles Digitale fortellinger. Vi ønsker å bruke metoden på Digitale trosfortellinger. For å legge til rette for dette arrangerte vi Workshop i høstferien 2006 med unge veiledere fra Haslum.
2. Målet med workshop var å gi tilstrekkelig kompetanse i digitale verktøy og fortellerteknikk til at deltakerne skulle forstå hva en personlig historie er, og bli satt i stand til å produsere en slik fortelling.
3. Gjennom veiledning fikk alle muligheter til å jobbe med ideen om sin fortelling slik at de til slutt kunne finne frem til beste måten å få frem fortellingen på.
4. Resultatet ble 9 kortfilmer på 1-2 minutter, bestående av hovedsakelig stillbilder og voiceover, om det temaet deltakerne ønsket å fortelle om.

Kommentar

Her vil naturligvis prosessen med å lage en film som kan deles med andre kunne gi mye opplevelse av mestring både for deltakere og veiledere. Målsettingen gav også uttrykk for at dette på mange måter kunne betraktes som et sjelesørgerisk prosjekt der den enkelte fikk mulighet til å tolke og bearbeide livserfaringer. Prosjektet baserer seg i stor grad på tillit og åpenhet i gruppa som helhet, og det er svært viktig at fortellingene behandles på en respektfull og forsvarlig måte. Metoden er ressurskrevende, men spennende. I

prosjektrapporten uttrykkes det eksplisitt at “metodens styrke er at den gir hjelp til refleksjon over eget liv og dermed også en opplevelse av økt livsmestring.”

Lys våken

Prosjektet Lys våken er et nasjonalt prosjekt og omtales som vinterens store begivenhet på trosopplæringens hjemmesider. Idéen bak prosjektet Lys Våken er at alle norske menigheter skal arrangere kirkeovernatting den første adventshelgen hvert år for 11-åringene. Over 500 menigheter hadde meldt seg på før jul i 2010. Det ble sendt invitasjoner til 31 000 11-åringer i fra Lindesnes til Nordkapp.

De aller fleste som deltok i prosjektet fikk mulighet til å sove i kirkehus, men i Indre-Finnmark var det også en gruppe som benyttet anledningen til å sove i den store katedralen, under Guds stjernehimmel. Mye skjedde i løpet av noen timer i kirken, og vi lar et par rapporter avgi stemningen:

Rapport fra Rønvik kirke

Alle i 5.klasse kom til kirken en mandag formiddag i oktober for å få «Godt nytt» i gave fra Rønvik menighet. Med musikk og drama fikk de invitasjon og forsmak på bursdagsfest og overnatting i kirka den første helga i advent. En uke før var vi bare 12 påmeldte. «Jaja», tenkte vi. Det blir sikkert veldig hyggelig for de få som kommer. Vi valgte å forlenge påmeldingsfristen til den siste dagen. Det kom 59 påmeldinger!! Festen var i gang! Kjempegøy at så mange ville være med!!! Soveposer, liggeunderlag, sekker, bagger, spente foreldre og 10- åringer strømmet inn i kirken fredag ettermiddag på selveste 10- årssdagen for Rønvik kirke, 30. november 2007. Stolene i kirken er ryddet bort. God mat er kjøpt inn og brød bakes på kjøkkenet. Ivrige 10- åringer leker seg sammen for å bli

kjent. Anette og Brit leder dem gjennom lekene med stor entusiasme. Oppgaver deles ut. Grupper setter seg på gulvet rundt i kirken. Hver gruppe har fått velge en fortelling fra Bibelen. Hva skal vi gjøre? Vi vil dramatisere! Vi vil spille i band! Vi vil synge! En mamma sitter med symaskinen et sted i kirkerommet og syr eselkostyme, eskene med kostymer og rekvisitter endevendes. Kveldsmat. Stort bord med pålegg, brød og juice. Spennende å forsyne seg ved stående buffet. Selv vanlig brød og pålegg er spennende når man kan gå og forsyne seg. Klokken er 22. Det er mørkt ute. Det er blitt kveld. Lørdagsgodt nytes sittende i små grupper rundt i kirkerommet. Så: Trommefanfare og bursdagssang: Bursdagskake med lys og stjerneskudd formet som kirken vår trilles inn. Happy birthday to you! Er det ikke sengetid snart? Kan vi få legge oss? Spente gutter og jenter flyr av gårde til tannpuss. Sovepose og liggeunderlag rulles ut. Med soveposen heiset godt opp under armene kryper vi tett sammen under stjernehimmlen midt i kirkerommet. Anette leser og bandet spiller- «Jakobs engler de har ingen vinger. På en stige går de opp og ned.» Endelig- nå kan vi legge oss. Hviskepraten går lenge. Men det er fredag- og alle er trøtte. Bare en snur og vrir seg og setter seg opp. Vi lister oss bort til de som ikke helt får sove. Går det bra? Snart sover alle. I gangen sitter en pappa og passer på, rusler rundt i den store kirken, er brannvakt. Jeg ligger og undrer meg over at alle sover. Så er det morgen. De første begynner å røre på seg, så går døra opp. Inn kommer bandet vårt. De spiller musikk til å våkne med. Et av barna sa: «Det var så trygt og godt og sove i kirken tett sammen med venninna mi». Det lukter nystekte scones. Nattevakten sørget for å sette på ovnen og steke dem i rett tid. Vi øver på drama, sanger og musikk. Så kommer foreldre, søsken og besteforeldre. Alle danner et kor og synger. Alle barna har satt avtrykk av hendene sine med maling på et stort tøyestykke til å henge på veggen. Så spiser vi grøt alle sammen i lag. (www.lysvaken.org)

Hallingdal

Høydepunkter fra overnattinga i kyrkja:

En fra menigheten kom bort etter kyrkjekaffen med tårer i øynene: «Jeg har aldri følt meg så velkommen til kyrkja som i dag». Flere i menigheten satt med tårer i øynene når 5. klassingene avslutta gudstjenesten med å synge velsignelsen. Gudstjenesten var noe utenom det vanlige. Å leike, snakke om og dramatisere seg gjennom teksten om Jesus som tolvåring i tempelet fungerte veldig godt! Han var jo like gammel som ungene. Han sov jo også i Guds hus. Det var så mye likt, så lett å sette seg inn i det han opplevde. Også gjorde vi det samme som Jesus (WWJD- What Would Jesus Do). Et av høydepunkta dette døgnet: Etter masse program og høyt aktivitetsnivå, avslutta vi dagen inne i alterringen. Lyset var dempa, bare et stearinlys var tent i midten. Vi kjente det var noe spesielt, en spesiell stemning. Rundt det tente lyset var det et stearinlys til hver. Hver og en tente vi lyset mens vi tenkte på noen vi er glad i. Fortellingen om Takkekurven av Kari Vinje vart lest. Nå hadde vi alle noe å be og takke for. Tilslutt ba vi Fader Vår sammen, og presten lyste velsignelsen. Flere vart sittende igjen i ringen, det var godt å bare sitte der, være stille. Presten satt der også. Rett før gudstjenesten starta, var vi alle veldig spente. Hvem ville komme, egentlig? Hit til oss? Vi småsprang rundt i bare sokkene og de nye t-skjortene som gjorde oss til en eksklusiv gruppe. Kyrkjeverten fikk god hjelp til å ta fram salmebøker og tegnesaker. Organisten kom og lagde musikk i hele rommet, vi øvde på å gå i prosesjon. Sovesalen var gjort om til et festlokale, klar til å ta imot små og store. Endelig kom det noen. Da var det første mann til døra: «Velkommen til oss!» (www.lysvaken.org)

Kommentar

Rapportene fra Rønvik og fra Hallingdal understreker vår teori om at tilhørighet og kompetanse gir opplevelsen av å mestre!

Hvilke erfaringer har dere med Lys Våken-arrangement?

7.Litteratur vi har brukt i heftet og tips til videre lesning

Barne- og familiedepartementet (2002): *Oppvekst og levekår for barn og ungdom i Norge*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Informasjonsforvaltning.

Borge, A.I.H.(2003): *Resiliens. Risiko og sunn utvikling*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Borge, A.I.H. (red.) (2007): *Resiliens i praksis. Teori og empiri i et norsk perspektiv*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Bugge, Renate Grønvold Bugge (2008): *Når krisen rammer barn og unge*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Drugli, M.B. og M. Engen (2004): *Spør barn! Få svar! Samtaler med barn om sosiale relasjoner*. Oslo: N. W. Damm & Søn.

Fauske, A.-K.(2003): *Mer enn ord. Ungdomsdiakoni i praksis*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Frønes, I.(2007): *Moderne barndom*. Oslo: Cappelen.

Gjærum, B., Grøholt, B., & Sommerschild, H.(1998): *Mestring som mulighet i møte med barn, ungdom og foreldre*. Oslo: Tano Aschehoug (4.opplag).

Glaser, V. og J. Bølstad (2008): *Moderne oppvekst. Nye tider – nye krav*. Oslo: Universitetsforlaget.

Harsem, I. (2009): *Barns livsmestring og livstolkning. Et kvalitativt studium av trosopplæringsprosjekt med fokus på barn i alderen 6-12 år*. Masteroppgave ved Diakonhjemmet Høgskole.

Hauglin, O. Lorentzen, H. og Mogstad, S.V. (red.) (2008): *Kunnskap, opplevelse og tilhørighet – en evaluering av forsøksfasen i Den norske kirkes trosopplæringsreform*. Bergen: Fagbokforlaget.

Hegstad H., Selbakk, A.S. og Agedal, O. (2008): *Når tro skal læres. Sju fortellinger om lokal trosopplæring*. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.

- Helland H. og T. Øia (2000): *Forebyggende ungdomsarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Holmsen, M.(2002): *Samtalebilder: en vei til kommunikasjon med barn*. Oslo: NKS.
- Holmsen, M.(2004): *Samtalebilder og tegninger – en vei til kommunikasjon med barn i vanskelige livssituasjoner*. Oslo: N. W. Damm & Søn.
- Holmsen, M. (2010): *Samtalebilder: et kommunikasjonsverktøy*. Oslo: Cappelen Akademisk.
- Hundeide, K. (2003): *Barns livsverden: sosiokulturelle rammer for barns utvikling*. Oslo: Cappelen Forlag AS.
- Haaland, K. R. (2002): *Barnet i skilsmissen. Et barneperspektiv på familieomforming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jordheim, K. (2009): *”Barnediakoni” – i lys av tropplæringsreformen.* I: Johannessen, K., Jordheim, K., Korslien, KK. (red.). *Diakoni en kritisk lesebok*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Killén, K. (2008): *Omsorgssvikt og barnemishandling i: Kvello, Ø (red). Oppvekst. Om barn og unges utvikling og oppvekstmiljø*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Kinge, E. (2006): *Barnesamtaler: det anerkjennende samværet og samtalens betydning for barn med samspillsvansker*. Oslo: Gyldendal Norske Forlag AS.
- Kirkerådet (2010): *Plan for trosopplæring. Gud gir – vi deler*.
- Kirkerådet (2008): *Plan for diakoni i Den norske kirke*.
- Kirkerådet (1992): *Plan for dåpsopplæring i Den norske kirke*.
- Kjær, M. (1996): *Skjønner du? Kommunikasjon med barn*. Oslo: Kommuneforlaget AS
- Kolberg, J.E. (2000): *Familien – rammen om vårt liv. I: Barn i Norge år 2000*. Oslo: Organisasjonen Voksne for barn, s.56-62.

- Kvello, Ø (2008): Transaksjonsmodellen: Mennesker og miljø utvikler hverandre i: Kvello (red): *Oppvekst. Om barn og unges utvikling og oppvekstmiljø*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Lund, I. (2004): *Hun sitter jo bare der! Om innagerende atferd hos barn og unge*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Mathiesen, K.S... et al.(2007): *Trivsel og oppvekst – barndom og ungdomstid*. Rapport 2007:5. Oslo: Nasjonalt folkehelseinstitutt.
- Nes, B. (2007): Mamma og pappa skal flytte fra hverandre. Jeg er skilt i : *Prismet* nr. 4 2007.
- NOU 2000:26... til et åpent liv i tro og tillit” Oslo: Kirke-, utdannings – og forskningsdepartementet.
- Næss, Ø., M. Rognerud og B. H. Strand (red.) (2007): *Sosial ulikhet i helse. En faktarapport*. Oslo: Nasjonalt folkehelseinstitutt.
- Raundalen, M. og H. Schultz (2008): *Kan vi snakke med barn om alt?: de vanskelige samtalene*. Oslo: Pedagogisk forum.
- Staksrud, E. (2011):”Mye risiko, lite skade” . i: *Aftenposten* 13.1.2011.
- Stiftelsen Kirkens Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep (2008): *Hva kan vi gjøre for barna? Viktige perspektiver til kirkens trosopplæring*. Oslo: Saturn Trykk.
- St. meld nr. 25(2005-2006): *Mestring, muligheter og mening - Framtidas omsorgsutfordringer*. Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet.
- Storberget et al. (red.) 2007: *Bjørnen sover: om vold i familien*. Oslo: Aschehoug Forlag.
- Stålsett, Sturla (2007): ”Barna roper i helligdommen” i: Johnsen, Elisabeth Tveito (red.): *Barneteologi og kirkens ritualer. Perspektiver på trosopplæring, barn og konfirmanter*. Oslo: Det praktisk-teologiske seminars skriftserie.

Sætre, R.H.,K.S. Mathiesen og A. Nærde (1996): *Barnefamilien – trivsel og levekår. Helsestasjonens rolle i kommunens forebyggende arbeid for barn.* Oslo: Kommuneforlaget.

Torp, Elisabeth og Brækken, Gaute (red.) *Grenser som skaper. Hvordan møte utsatte og sårbare ungdommer i trosopplæringen* Oslo: IKO –forlaget AS.

Vettenranta, Soilikki (2008): " Sosialisering i en digital og global medieverden." i: Kvello, Ø. (red): *Oppvekst. Om barn og unges utvikling og oppvekstmiljø.* Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Vikan, A. og Claussen, C.J (1994): *Barns oppfatninger.* Oslo: Universitetsforlaget AS.

Waaktaar, T. og H.J. Christie (2000): *Styrk sterke sider: håndbok i resiliencegrupper for barn med psykososiale belastninger.* Oslo: Kommuneforlaget.

Øvreeide, H. (2009, 3.utgave): *Samtaler med barn: metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner.* Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Nettsteder

www.lysvakn.org

www.storsavalt.no

www.kirken.no

www.morild.org Morild – en side for deg som har en far eller mor med psykiske problemer.

www.denene.no "Du kan være den ene" er drevet av UNICEF. Programmet jobber for å mobilisere "det sivile barnevernet", alle voksen som har mulighet for å se barn som sliter. Her finnes tips og råd og historier fra barn og voksne som har opplevd betydningen av "den ene".

www.reddesmaa.no Et nettverk for fagfolk, politikere og privatpersoner som gir sin støtte til kravet om at innsatsen for barn som er utsatt for vold, overgrep og omsorgssvikt må intensiveres og utvides radikalt.

www.vfb.no Voksne for Barn har stått for opplæringsprogrammet 'Når mor eller far er psykisk syk' og arrangerer stadig kurser om temaet.

www.bufetat.no/foreldreveiledning ICDP sitt program for foreldreveiledning. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.

www.pis.no Pis - prosjektet (Plan for implementering av skilsmisse - grupper i skolen) er et tiltak i Bærum kommune for å fremme psykisk helse blant barn og unge.

www.psykiskhelse.no Rådet for psykisk helse har egne lenker for barn og unge.

Avslutning

Barn og unge er selv en viktig ressurs i trosopplæringsplanens intensjon om å bidra til livstolkning og livsmestring. Det er viktig at barna blir spurt om hva de tenker og mener. Barna sitter inne med mye kunnskap og refleksjon, og de ønsker å delta aktivt i fellesskapet.

I dette heftet har vi prøvd å sette fokus på hva et barneperspektiv er. Dette kan gi nye innfallsvinkler til trosopplæringsarbeidet, men kanskje også en opplevelse av nye utfordringer. Arbeidet krever at voksne tør å være barnlig nysgjerrig i samvær og samtaler med barn, men også kompetente relasjonsskapere.

Vi ønsker lykke til med et svært viktig arbeid!

“Plan for trosopplæring i Den norske kirke har som formål å bidra til en systematisk og sammenhengende trosopplæring som

- Vekker og styrker kristen tro
- Gir kjennskap til den treenige Gud
- Bidrar til kristen livstolkning og livsmestring
- Utfordrer til engasjement og deltakelse i kirke og samfunnsliv for alle døpte i alderen 0-18 år, uavhengig av funksjonsevne.”

I dette heftet setter vi fokus på begrepene livstolkning og livsmestring. Vårt utgangspunkt er også knyttet til den diakonale rammen som omgir trosopplæringen. Livstolkning og livsmestring er begreper som på en særlig måte viser hvordan trosopplæring og diakoni henger sammen. Heftet er ment som en inspirasjon og et innspill til videre arbeid med hva livstolkning og livsmestringsbegrepet egentlig innebærer for dere som arbeider ute i feltet. Hvordan skal dette komme til uttrykk i det konkrete trosopplæringsarbeidet?

Diakonhjemmet Høgskole ved diakoniutdanningen fikk i 2009 prosjektmidler fra Trosopplæring i Den norske kirke.

Forfatterne av heftet er tilknyttet diakoniutdanningen ved Diakonhjemmet Høgskole.

Diakonhjemmet Høgskole har røtter tilbake til 1890, og er en virksomhet under stiftelsen Det Norske Diakonhjem. Høgskolen har 2200 studenter og 160 ansatte, fordelt på studiestedene Oslo og Rogaland.

Diakonhjemmet Høgskole skal utruste til tjeneste i samfunn og kirke, nasjonalt og internasjonalt gjennom utdanning og forskning. Høgskolens faglige fokus er diakoni, helse- og sosialfag.

Formidlingen er en viktig del av samfunnsoppdraget til Diakonhjemmet Høgskole. Denne rapportserien skal bidra til dette ved å skape dialog med praksisfelt og samfunn. I tillegg skal formidlingen bidra til at FoU-resultater blir omsatt i praksis.